

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce

**Nabývání státního občanství České republiky (narozením,
určením otcovství, nalezením a území České republiky, osvojením,
v souvislosti se svěřením do náhradní péče a prohlášením)**

Bc. Denisa Dvořáková

Plzeň 2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Denisa DVOŘÁKOVÁ**

Osobní číslo: **R15M0061P**

Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**

Studijní obor: **Právo**

Název tématu: **Nabývání státního občanství České republiky (narozením, určením otcovství, nalezením na území České republiky, osvojením, v souvislosti se svěřením do náhradní péče a prohlášením)**

Zadávací katedra: **Katedra správního práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Vymezení pojmů
3. Historický vývoj nabývání státního občanství
4. Nabývání státního občanství ČR
5. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah kvalifikační práce: 50

Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

- Henych V., Moravec M., Guluškinová K.: Vznik Československého státního občanství a jeho vývoj do roku 1969
- Zákon č. 186/2013 Sb., zákon o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)
- Emmert F.: Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti
- Valášek M., Kučera V.: Státní občanství, komentář k zákonu o nabývání a pozbývání státního občanství ČR a vybrané související právní předpisy a mezinárodní dokumenty
- Černý J., Valášek M.: České státní občanství: Ucelený výklad právních předpisů ČR

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Václav Henych

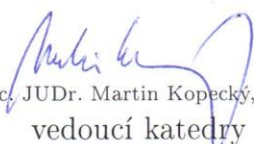
Katedra správního práva

Datum zadání diplomové práce: 19. února 2018

Termín odevzdání diplomové práce: 31. března 2019

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

Doc. JUDr. Martin Kopecký, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 27. září 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Nabývání státního občanství České republiky (narozením, určením otcovství, nalezením na území České republiky, osvojením, v souvislosti se svěřením do náhradní péče a prohlášením)*“ vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou v práci citovány a uvedeny v seznamu zdrojů na konci práce.

V Plzni dne 22. října 2018

autor
Denisa Dvořáková

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala panu JUDr. Václavu Henychovi za jeho odborné vedení a cenné připomínky při tvorbě této práce

Dále bych touto cestou chtěla poděkovat mé rodině, především mému budoucímu manželovi, která mi byla po celou dobu velkou oporou.

Obsah

Úvod	6
1. Vymezení pojmů	8
1.1. Státní občanství.....	8
1.2. Vícenásobné státní občanství.....	10
1.3. Osoby bez státního občanství	11
1.4. Cizinci.....	13
1.5. Občanství Evropské unie	15
1.6. Obecně o způsobech nabývání a pozbývání státního občanství	16
2. České a československé státní občanství	20
2.1. Rakousko-Uhersko	20
2.2. Československo (1918-1938)	22
2.3. Československo (1938-1945)	25
2.4. Československo (1945-1949)	27
2.5. Úprava v době komunistického režimu	28
2.6. Úprava v letech 1990 až 2013	32
3. Nabývání státního občanství a řízení o něm	35
3.1. Narozením.....	35
3.2. Určením otcovství.....	38
3.3. Osvojením.....	41
3.4. Nalezením na území	43
3.5. Prohlášením	45
3.5.1. Dle § 31	46
3.5.2. Dle § 32.....	47
3.5.3. Dle § 33.....	48
3.5.4. Dle § 34.....	49
3.5.5. Dle § 35.....	51
3.5.6. Dle § 36.....	52
3.6. V souvislosti se svěřením do náhradní péče	54
3.7. Řízení ve věcech nabytí státního občanství	55
Závěr.....	59
Seznam použitých zdrojů	61
Resumé	65

Úvod

Institut státního občanství je bezesporu důležitým prvkem definující stát jako svrchovaný subjekt. Tato práce se bude snažit objasnit rozsah tohoto svazku, jeho provázanost s vnitrostátním, ale i komunitárním právem a také jednotlivé pojmy s ním související, které slouží k lepší orientaci v celé problematice. K lepšímu uchopení celého institutu je potřeba si přiblížit také jeho vývoj v určitých historických fázích státních útvarů nacházejících se v rozhodném období na českém území.

Cílem práce je poskytnout ucelený výklad vybraných forem nabytí státního občanství dle současné právní úpravy zakotvené v zákoně č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky, za využití jejich vzájemné komparace a také v porovnání s právní úpravou předchozí, která byla účinná do 31. prosince 2013. Pokusí se poukázat jejich rozdíly a zhodnotí efektivitu aktuální legislativy, čemuž dopomůže především soudní judikatura.

Práce je členěna do tří kapitol a ty do jednotlivých podkapitol. První kapitola se zaměřuje obecně na pojem státního občanství, jakožto pojem stěžejní, od kterého jsou odvozeny další instituty, které jsou s ním úzce spjaty, za využití deskriptivní a kompilační metody. V podkapitolách budou nastíněny rozdíly mezi postavením osob, které jsou státními občany a těmi, kteří mají status cizince a bezdomovce. Důležitým bodem této kapitoly bude pohled na institut vícerého občanství, jelikož v tomto ohledu došlo k výrazné změně oproti předchozím právním úpravám. Obecně bude také pojednáno o způsobech nabytí státního občanství, které se v určité míře stále objevují v účinné právní úpravě, ale také ty, které již v moderní společnosti nemají místo.

Druhá kapitola provede náhled ho geneze institutu státního občanství od dob vzniku samostatného Československa, respektive dob tomu předcházejících, které se k tomuto období úzce váží, až do úpravy podléhající režimu zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky. Za využití metody historické dojde k rozboru vývoje státního občanství s přihlédnutím k politickým událostem, které formovaly další vývoj tohoto institutu až do dnešní doby a poskytnou tak ucelený pohled na postupně přijímanou legislativu, jejíž znalost poslouží ke srovnání s právní úpravou aktuální. Jelikož aktuální právní úprava vychází v určitých ustanoveních právě z nabývání a

pozbývání státního občanství v dobách minulých, je tato kapitola nezbytnou součástí práce.

Poslední část práce je jejím stěžejním bodem, který popíše vybrané formy nabytí státního občanství dle účinné právní úpravy a za pomoci komparace je navzájem porovná, jakož je porovná i s právní úpravou minulou. Analytickou metodou zhodnotí přínosy nové právní úpravy a také nedostatky, které vykazuje s možností návrhu řešení de lege ferenda. V rámci kapitoly bude také jedna její část věnována řízení o nabytí státního občanství jakožto správního řízení a nově zakotvené možnosti využití obnovy řízení v případech získání státního občanství prohlášením.

Na závěr budou shrnuty veškeré získané informace a vyvozeny závěry v rámci analytického zhodnocení institutu státního občanství, se zaměřením na konkrétní způsoby jeho nabývání.

Práce vychází především z odborné literatury a článků, internetových zdrojů, právních předpisů, ať již historických, tak současných a soudních rozhodnutí. Významným, ačkoliv právně nezávazným zdrojem je pro tuto práci důvodová zpráva k zákonu, která sice není považována za zdroj rovný například soudní judikatuře, ale vyobrazuje situaci kolem období přijímání aktuální právní úpravy a zachycuje pravděpodobné úmysly zákonodárce, kterými výrazně přispívá k interpretaci zákona.

Z důvodu rozsáhlosti problematiky bude z podrobnějšího zkoumání vynechán institut pozbývání občanství stejně jako nabytí občanství formou udělení.

1. Vymezení pojmů

Základní prvky státu dle klasické státoprávní teorie představuje obyvatelstvo, území a určitá organizace obyvatelstva sloužící k uplatňování státní moci.¹ A právě podkategorií obyvatelstva jsou státní občané, kteří spolu s dalšími osobami (cizinci, osoby bez státní příslušnosti...) nacházejícími se na území státu tvoří jeden z jeho pojmových znaků.² Pojem „státní občan“ je tedy užší, než pojem „obyvatel“ a jejich rozlišování se promítá především v rozsahu práv a povinností vůči státu jehož jsou občanem nebo na kterém se nachází. V České republice je na nejvyšší úrovni státní občanství upraveno v ústavním zákoně č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, který sice neříká, kdo je nebo není občanem republiky, ale odkazuje na zákonnou úpravu, která toto podrobně stanoví. Ústava zároveň přiznává občanům určitá základní práva v jejich obecné rovině, včetně nemožnosti odnětí občanství proti vůli občana.³

1.1. Státní občanství

Státní občanství je pojmem spadající do oblasti práva veřejného, konkrétně správního práva, upraveného vnitrostátními předpisy, avšak dotvářena i mezinárodním právem. Navzdory tomu postrádá legální definici. Přesto se jej právní nauka, soudní judikatura či odborná literatura pokoušela již mnohokrát definovat. Tak například Valášek a Kučera ve své publikaci státní občanství označují za jeden ze základních atributů moderního státu, jehož obsahem je časově trvalý vztah fyzické osoby a státu, místně neomezený, bezprostřední a vyplývají z něj vzájemná práva a povinnosti. V případě trvalosti se jedná především o nemožnost svévolného zrušení státního občanství fyzické osoby proti jej vůli. Státní občanství se také neruší v případě změny pobytu a opuštění území státu, jedná se tedy o aspekt personální výsosti státu, který se projevuje místní neomezeností vztahu. Bezprostřednost vztahu mezi občanem a státem se projevuje opravdovostí a nenahraditelností jiným vztahem mezi fyzickou osobou a státem. Nejvýraznějším projevem vztahu občan-stát je pak stanovení a výkon vzájemných práv a povinností, které jsou odlišné od práv a povinností osob, které nejsou

¹ JELLINEK, George. *Všeobecná státověda*. 1. vyd. Praha: Laichter, 1906, s. 148

² FILIP, Jan; SVATONĚ, Jan. *Státověda*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 165

³ Čl. 12 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

občany daného státu.⁴ Tento názor je shodný s nálezem Ústavního soudu České republiky, který mezi práva občanů zařadil především právo na „...ochranu ze strany státu na jeho území i mimo ně, v právu pobytu na jeho území a v právu účasti na jeho správě veřejných záležitostí. Povinností občana je především věrnost státu, závazek k jeho obraně, výkon určitých funkcí, ke kterým je povolán, a dodržování právních předpisů státu i mimo jeho území. Konkrétní obsah státního občanství je určen zákonodárstvím jednotlivého svrchovaného státu...“⁵ V totožném nálezu soud judikoval právo státu na určování podmínek, za kterých se státní občanství nabývá a pozbývá.

Další z definic se kloní k názoru, že obsahem státního občanství je „osobní právní poměr určité fyzické osoby k určitému státu bez ohledu k podobnému faktickému poměru založenému pobytem nebo bydlištěm v daném státu“. ⁶ Právní povaha státního občanství tak díky neexistující legální definici může představovat svazek, právní vztah či zvláštní subjektivní právo nebo vlastnost.⁷

Definici státního občanství můžeme nalézt také v mezinárodních dokumentech. Jedním z nich je např. Evropská úmluva o státním občanství, která přikládá důraz k nezaměňování státního občanství s etnickým původem osoby.⁸ Z mezinárodního práva vychází také další atribut státního občanství, kterým je opravdová vazba, vztah, ke státu. Tento vztah musí být tak těsný, aby nebylo možné jej zaměnit s jiným vztahem k jinému státu. Mezinárodní soudní dvůr tak vyslovil zásadu, že k poskytování ochrany ze strany státu vůči svému občanovi musí být toto občanství efektivní a velice úzké. K tomu definoval státní občanství jako „...právní pouto (svazek), jehož základem je společenská příslušnost, skutečné spojení existence, zájmů a citů spolu s existencí recipročních práv a povinností...“⁹

⁴ VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář: zákon o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky a vybrané související právní předpisy a mezinárodní dokumenty (podle stavu k 1. 9. 2006)*. Praha: Linde, 2006, s. 9

⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. září 1994, sp. zn. Pl. ÚS 9/94

⁶ ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství: Ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde Praha, a.s., 1996, s. 15

⁷ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 18

⁸ Čl. 2 písm. a) Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 76/2004 Sb. m. s., o Evropské úmluvě o státním občanství

⁹ Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 6. dubna 1955, Případ Nottebohm (Lichtenštejnsko proti Guatemale), zprávy MSD 1955

Pro úplnost ještě dodávám, že je vhodné rozlišovat mezi pojmy „státní občanství“ a „státní příslušnost“, kdy pojem druhý je pojmem širším a zahrnuje v sobě nejen vztah fyzických osob ke státu, ale také právnických osob, letadel či lodí. Z pohledu mezinárodního práva pak státní příslušnost vyjadřuje vazby občana na stát a naproti tomu státní občanství zdůrazňuje vazby jednotlivce ke státu z pohledu občanských a politických práv.¹⁰ Taktéž nemůžeme zaměňovat státní občanství s národností. Za národnost lze považovat příslušnost k určitému společenství lidí, kteří mají společné kulturní tradice, náboženství či jazyk, což je odlišuje od jiných národností.¹¹

1.2. Vícenásobné státní občanství

Osobou s dvojitým či vícerym státním občanstvím (tzv. bipolita) je osoba, která má státní občanství podle právních úprav dvou či více států současně.¹² Prakticky stejnou definici používají mezinárodní dokumenty, kdy například Evropská úmluva o státním občanství tento fenomén definuje jako „... stav, kdy táž osoba má současně státní občanství dvou nebo více států“.¹³ Ke vzniku vícenásobného občanství dochází z důvodu kolize vnitrostátních právních úprav jednotlivých států o nabývání a pozbývání státního občanství a nedostatek jednotné mezinárodní úpravy.¹⁴

Bipolitismus nebyl v České republice nikdy vítanou situací a k jeho vzniku v historii docházelo pouze v rámci legislativních mezer. Dokonce Ústavní soud České republiky ve svém nálezu nevhodnost tohoto jevu potvrdil: „Na této půdě je bipolitismus (čili opak jediného výlučného státního občanství) obecně považován za jev nežádoucí“.¹⁵ Nežádoucím bylo shledáváno především z důvodu zásahu do výkonu práv jednoho státu vůči svému občanovi a výkonu týchž práv ze strany státu druhého vůči též osobě. Touha uzurpovat si práva vůči svým občanům bez omezování suverénní nadvlády nad nimi vedla k uzavírání řady mezinárodních smluv a dokumentů.¹⁶ Konkrétně v rámci zamezování vícenásobného občanství

¹⁰ KUČERA, Viktor. Udělování státního občanství – řádné odůvodňování zamítavých rozhodnutí jako pojistka proti svévoli a garance přezkoumatelnosti. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 18, s. 663

¹¹ VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s. 10

¹² EMMERT, František. *Dvojití občanství v českém právu*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 13

¹³ Čl. 2 písm. b) Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 76/2004 Sb. m. s.

¹⁴ ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství...*, s. 28.

¹⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 8. listopadu 1995, sp. zn. Pl. ÚS 5/95.

¹⁶ Např. Konvence o určitých otázkách ohledně sporů ze zákonů o státním občanství nebo Dohoda o omezení vícenásobného státního občanství a o službě v ozbrojených silách v případě vícenásobného státního občanství

byly v historii Československou republikou uzavírány dvoustranné mezinárodní smlouvy, které sloužily k zachování výlučnosti státního občanství a mezi něž patřily smlouvy se Spojenými státy americkými, Svazem sovětských socialistických republik, Polskem, Maďarskem, Bulharskem a Mongolskem. Aktuálně již není Česká republika žádnou z těchto smluv vázána, jelikož došlo k jejich vypovězení.¹⁷ Dnes je osobám, které na základě těchto smluv pozbyly občanství umožněno jej znovu nabýt prohlášením.

V posledních desetiletích však došlo mezi právními teoretiky a celkově v mezinárodním právu k určitému uvolnění a přechodu k přívětivějšímu názorovému smýšlení a změně pohledu na tento jev. V souvislosti s přijetím Všeobecné deklarace lidských práv došlo k upozadění zájmů suverénních států a do popředí se dostala práva fyzických osob, jako nositelů částečné mezinárodněprávní subjektivity, čímž docházelo k rozvolnění vazeb na stát. Tyto tendence vyústily k přijetí Evropské úmluvy o státním občanství, která se již dvojímu občanství nesnaží bránit, ale chápe tento jev jako přirozenou evoluci a zároveň klade zájmy fyzických osob před zájmy států.¹⁸ Tento přístup i v souvislosti se vznikem Evropské unie, která rozšiřuje rámec státního občanství o občanství evropské, pravděpodobně inspiroval Nejvyšší správní soud k vyjádření svého postoje, kdy *„pojmem stát a státní občanství svým vývojem mění nikoliv snad svůj obsah, ale jistě svoji „výjimečnost“ a nenahraditelnost. Existence Evropské unie a států uvnitř ní, jakož i vývoj pojmu „evropské občanství“ jsou fenomény, které nutí ke změně pohledu na popisované instituty. Hranice domovského státu se pro občany a pro jejich záruky (např. sociální i ekonomické) začínají stírat a je otázkou vývoje, zda bipolitismus naopak nebude v budoucnu vítaným jevem. Na tento trend mají vliv jistě i globalizační a integrační trendy současné doby, které do značné míry relativizují význam spojení fyzické osoby s jedním státem.“*¹⁹ Vrchol tohoto procesu v českém právním řádu představuje právě účinný zákon č. 186/2013 Sb., který již s nabytím druhého občanství nespojuje zánik prvního, čímž došlo k prolomení zásady upřednostňování jediného občanství a po více než dvě stě letech byla připuštěna mnohost občanství. Dá se tedy předpokládat, že v následujících letech bude růst počet bipolitů na našem území.

1.3. Osoby bez státního občanství

¹⁷ EMMERT, František. *Dvojí občanství...*, s. 71-72

¹⁸ Tamtéž s. 15-16

¹⁹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. května 2007, sp. zn. 1 As 62/2006

Osobou bez státní příslušnosti neboli bezdomovcem (též apolita, apatrida) je každá taková osoba, která se žádnému státu nejeví dle jeho vnitrostátního práva jako jeho občan. Tento status mohou potomci „podědit“ po svých rodičích bezdomovcích díky principu nabytí občanství *ius sanguinis*, tudíž je bezdomovcem od narození, nebo se jím stát až v průběhu života díky ztrátě jednoho občanství a zároveň nenabytí jiného.²⁰ Je tedy zřejmé, že jedním z důvodů vzniku bezdomovectví je kolize vnitrostátních předpisů jednotlivých států, jako je tomu u vzniku vícenásobného občanství.

Rozdílnost mezi těmito osobami a občany státu jsou nejvíce markantní v uplatňování práv plynoucí ze státoobčanského vztahu těchto osob ke státu. Žádný ze států není totiž povinen těmto osobám poskytnout diplomatickou nebo konzulární ochranu, natož je vůbec přijmout na svém území. Oproti cizincům totiž nepodléhají cizineckému režimu a právům vyplývajících z vnitrostátních právních předpisů.²¹ Z těchto důvodů dochází ke snahám řešit tento negativní jev na mezinárodním poli. Prvopočátek těchto snah můžeme nalézt již v roce 1930 na konferenci bývalé Společnosti národů, která dala popud k diskuzím na toto téma také v Organizaci spojených národů. Výsledkem bylo přijetí Úmluvy o omezení případů bezdomovectví.²² Jak již z názvu vyplývá, jedná se o dokument, který má zabránit v šíření bezdomovectví a předcházet jeho dalšímu vzniku v rámci kooperace smluvních stran. Procesně však vykazuje známky nedokonalosti, kdy je postup nabytí občanství ponechán vnitrostátnímu právu států. Za zmínku také stojí Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti,²³ jejímž signatářem je také Česká republika. Tato úmluva garantuje apolitům celý soubor práv – od nabývání majetku, přes sdružovací právo, až po poskytování sociálních výhod.²⁴ Rozlišuje dva základní režimy rozsahu přiznaných práv a zacházení – zacházení, které je minimálně stejně příznivé, jako je ve stejných situacích zacházeno s cizinci²⁵ a v případě určitých práv je pak požadován vyšší standard zacházení a

²⁰ ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství...*, s. 30

²¹ Např. zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů

²² Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2002 Sb. m. s., Úmluva o omezení případů bezdomovectví

²³ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 108/2004 Sb. m. s., Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti

²⁴ VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s. 23

²⁵ Čl. 7 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 108/2004 Sb. m. s.

to stejný, jako je v daných situacích zacházeno s vlastními občany.²⁶ V rámci komunitárního práva Česká republika ratifikovala Evropskou úmluvu o státním občanství, která řeší komplexně otázky státního občanství a v preambuli vyslovila potřebu vytvářet právní zásady k zamezování případů bezdomovectví.

Státy se tak v souladu s úmluvami snaží zamezovat bezdomovectví pomocí uplatňování zásady *ius soli*, nerozlišování manželských a nemanželských dětí, stejně jako umožnění nabývání občanství i pouze po jednom z rodičů nebo nepozbytí původního občanství za současného nenabytí nového.

Ze snah o odstranění bezdomovectví a snížení počtu osob bez státní příslušnosti, liberalizací nabývání občanství a současně omezování možností pozbytí občanství, dochází paradoxně k opačnému jevu – roste počet osob s vícerym občanstvím,²⁷ což nebyl dlouhá léta žádoucí jev, jak ji bylo uvedeno v předchozí podkapitole.

1.4. Cizinci

Cizincem je osoba, která má sice státoobčanský vztah k určitému státu, avšak se nejedná o stát, na jehož území se aktuálně nachází. Tím se liší od apolity, který takový vztah nemá k žádnému státu. Státní moc je však na základě principu teritoriality uplatňována i na osobách, které nejsou státními příslušníky, avšak nachází se na jeho území. Migrace osob tak dala podnět k vzniku cizineckého práva, jehož úprava je výsostným právem suverénních států, samozřejmě v mezích mezinárodních práva.²⁸

Každý stát musí cizincům poskytnout minimální cizinecký standard. Minimální standard zaručuje cizincům nejnižší rozsah práv, která jsou jim vnitrostátním právem přiznávána, ale zároveň pod toto minimum nemohou jejich práva klesnout. Jedná se o zaručená základní lidská práva (právo na život, svobodu, vyznání...), ochrana majetkových práv, právo na kontakt se zastupitelským úřadem vlastního státu atd., která jsou vyvozována z obecných pravidel mezinárodního práva. Tato práva nevycházejí z práv, která jsou poskytována občanům států. V dnešní době se minimální standard neuplatňuje

²⁶ Čl. 4 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 108/2004 Sb. m. s.

²⁷ EMMERT, František. *Dvojitý občanství...*, s. 24

²⁸ ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství...*, s. 25

v těch státech, které nejsou vázány nejdůležitějšími smlouvami na ochranu lidských práv, což se v dnešní době děje už jen výjimečně.²⁹

Dále můžeme v současnosti v rámci mezinárodního práva rozlišovat tři duhy cizineckého režimu, a to režim nejvyšších výhod, zvláštní režim a režim národní.

Režim nejvyšších výhod garantuje cizincům stejný rozsah práv na území státu, jako má cizinec z jiného státu na stejném území. Nejedná se tedy o srovnání postavení cizince a občana, nýbrž cizince a jiného cizince. Smluvní státy se mezinárodními smlouvami zavazují cizinci poskytnou nejvyšší míru práv, jakou kdy poskytly nebo poskytnou cizinci z třetí země.³⁰

O zvláštním cizineckém režimu můžeme hovořit tehdy, když stát k úpravě postavení cizinců na svém území využije prostředků vnitrostátního práva. V těchto předpisech může postavení cizinců zhoršit nebo zlepšit oproti postavení vlastních občanů, avšak nikdy nesmí jejich práva klesnout pod minimální standard.³¹

Nejvyšší stupněm je pak národní režim, ve kterém jsou práva cizinců srovnatelná s právy občanů státu, s výjimkou těch, která jsou vázána na státní občanství. Jde však o práva ve formálním pojetí, jelikož se nejedná o totožné poskytování konkrétní práv, nýbrž o shodné zacházení jak s občany, tak s cizinci. Uplatňuje se na základě principu reciprocit a státy se tak snaží o co nejlepší postavení svých občanů v rámci cizích cizineckých režimů. Reciprocitu zakládá sama mezinárodní smlouva.³²

Konkrétní projev cizineckých režimů v českém právním řádu můžeme vidět při poskytování odlišných práv občanům členských států Evropské unie, Norska, Islandu, Lichtenštejnska a Švýcarska (dále jen „státy Evropské unie“) a občanům třetích zemí. Na základě tohoto rozdělení jsou osobám přiznána určitá práva, či jsou v nich omezena. Takovým příkladem může být právo volit ve volbách do zastupitelstev obcí, popřípadě být v těchto volbách volen. Zákon o volbách do zastupitelstev obcí totiž říká, že právo volit má „...*státní občan jiného státu, který v den voleb, a konají-li se volby ve dvou dnech, druhý den voleb,*

²⁹ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 372.

³⁰ Tamtéž, s. 373

³¹ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní...*, s. 373

³² FILIP, Jan; SVATONĚ, Jan. *Státověda...*, s. 204-205

dosáhl věku nejméně 18 let, je v den voleb v této obci, městě nebo hlavním městě Praze přihlášen k trvalému pobytu a jemuž právo volit přiznává mezinárodní úmluva, kterou je Česká republika vázána a která byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv...“.³³ Tatáž osoba může být také volena.³⁴ Vzhledem k tomu, že jedinou smlouvou, která splňuje výše uvedené kritéria, je Smlouva o přistoupení České republiky k Evropské unii,³⁵ mohou takto volit a být voleni pouze ti cizinci, kteří jsou státními občany jiného členského státu Evropské unie, občané třetích zemí tohoto práva využít nemohou. Z mého pohledu by bylo vhodnější dané právo nevztahovat na uzavřené mezinárodní smlouvy, na základě kterých je poskytováno toto konkrétní právo, ale stanovit podmínky pro možnost účastnit se voleb přímo osobám (cizincům), na základě jejich splnění by byl povolen výkon tohoto práva. Mohlo by se jednat např. o stanovení délky nepřerušného pobytu na území nebo faktická vazba k území, která by prokazovala zájem na ovlivnění výsledků voleb.

1.5. Občanství Evropské unie

Vznik občanství Evropské unie můžeme najít v době podpisu Smlouvy o Evropské unii (Maastrichtské smlouvy) ze dne 7. února 1992, která položila základy nejen nové právní úpravě občanství, ale celé entity Evropské unie a která s sebou přinesla změnu a doplnění Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství. Článek 20 Smlouvy o fungování Evropské unie přesně uvádí, že *„Zavádí se občanství Unie. Každá osoba, která má státní příslušnost členského státu, je občanem Unie.“³⁶* Tím došlo mimo jiné k přímé provázanosti občanů členských států k Evropské unii projevující se mimo ekonomický práv také v právech politických.

Důležité je poznamenat, že občanství Evropské unie nenahrazuje národní občanství k jednotlivým členským státům. Jedná se pouze o doplňkové občanství, které je podmíněno občanstvím ke státu patřící do Evropské unie, což také říká Smlouva o Evropské unii, kdy *„Občanem Unie je každá osoba, která má státní příslušnost členského státu. Občanství Unie doplňuje občanství členského státu, nenahrazuje je.“³⁷* Z takto získaného občanství samozřejmě plynou nová práva

³³ § 4 zákona č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí, ve znění pozdějších předpisů

³⁴ § 5 tamtéž

³⁵ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 44/2004 Sb. m. s., Smlouva o přistoupení České republiky k Evropské unii

³⁶ Čl. 20 odst. 1 Smlouvy o fungování Evropské unie

³⁷ Čl. 9 Smlouvy o Evropské unii

evropského rozměru. Mezi ně můžeme zařadit právo na pobyt, aktivní a pasivní volební právo v rámci obecních voleb³⁸ a voleb do Evropského parlamentu, ale také právo na diplomatickou a konzulární ochranu, právo petiční a další práva, která můžeme nalézt ve smlouvách, judikatuře soudního dvora či tradicích.³⁹

Za zmínku rozhodně stojí poukázat na nálezu Ústavního soudu České republiky, který se zabýval možnou neslučitelností institutu evropského občanství s Ústavou České republiky. Skupina senátorů zastávala názor, že článek 9 Smlouvy o Evropské unii není v souladu s článkem 1 odst. 1 Ústavy České republiky: „*Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.*“⁴⁰ Rozpor byl shledáván pro údajné omezení svrchovanosti státu v rámci uplatňování moci vůči svým občanům, kteří by nově byly odpovědni i nové entitě, kterou Evropská unie je. V případě občanství by totiž vznikl státoobčanský vztah mezi občanem a Unií, což by umocnilo teorii, že Unie je státem a nikoli mezinárodní organizací a mohlo by vést k problémům v rámci uplatňování svrchované moci. Ústavní soud shledal, že občanství Unie nikterak nepopírá občanství členských států, nýbrž je rozšiřuje o evropský rozměr a je logické, že požívání těchto výhod s sebou nese určitou míru odpovědnosti. Ústavní soud tedy v těchto ohledech neshledal žádný rozpor mezi občanstvím Evropské unie a svrchovaností České republiky.⁴¹

1.6. Obecně o způsobech nabývání a pozbývání státního občanství

Nabývání státního občanství je podmíněno existencí různých právních skutečností, které jsou stanoveny vnitrostátními předpisy. Někdy je potřeba kumulace více těchto právních skutečností k získání nebo pozbytí státního občanství.

Nabytí státního občanství se může dít z vůle fyzické osoby, nebo proti její vůli. Klasickým případem nabytí občanství bez projevení vůle je narozením. Jedná se o základní a nejčastější právní skutečnost vedoucí k nabytí občanství. S tím však souvisí také míra uplatňování jedné z vůdčích zásad. Dle toho můžeme rozdělit státy na ty, kde je právní úprava nabytí občanství narozením ovládána zásadou *ius sanguinis* a *ius soli*. Princip *ius sanguinis* odvozuje občanství

³⁸ Směrnice Rady 94/80/ES ze dne 19. prosince 1994

³⁹ KUBEČKOVÁ, Magdaléna. *Občanství EU a vybrané aspekty jeho vlivu na ČR*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010, s. 14-15

⁴⁰ Čl. 1 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb.

⁴¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. listopadu 2009, sp. zn. Pl. ÚS 29/09

narozeného dítěte od občanství jeho rodičů, místo narození je irelevantní. V kontrastu s tímto principem je právě zásada *ius soli*, která určuje státní občanství dle místa narození dítěte a nebere tak v úvahu občanství rodičů. Je však velmi nepraktické a nežádoucí, aby stát uplatňoval pouze jeden z těchto principů, a to především z důvodu možného šíření bezdomovectví. Optimální je kombinace obou, ač s sebou přináší také komplikace, konkrétně v podobě vícenásobného občanství, které je však rozhodně i z mezinárodněprávního pohledu více přípustné než bezdomovectví.⁴² Není tedy výjimkou, že právní řády států používají ve svých vnitrostátních předpisech oba principy, málokdy totiž dochází k uplatňování pouze jednoho v jeho čisté podobě. Nejčastěji se jedná o kombinaci obou principů s převahou jednoho z nich.⁴³ Pokud bychom chtěli zjistit, v jakých zemích převažuje který princip, můžeme vycházet z historických pohledů států na obyvatelstvo. Zatímco ve středoevropských zemích bylo utváření národů stavěno na etnocentrickém principu a občanství tak bylo výlučně spjato s předky, pro anglosaské a latinskoamerické státy národnost a státní občanství splývaly a všichni obyvatelé narození na území státu tak tvořili občany státu.⁴⁴

Za méně obvyklý způsob nabytí občanství bez projevení vůle je pomocí určení otcovství, osvojením, nalezením nebo legitimací. První dva případy reflektují princip jednoty občanství rodiny. V případě nalezení pak není rozhodný fakt, že je dítě nalezeno, ale že jsou neznámy osoby, které by k němu měly rodičovská práva.⁴⁵ Legitimace je jeden ze způsobů nabytí státního občanství, který se aktuálně nenachází v právním řádu České republiky, jelikož se již nedělají rozdíly mezi dětmi narozenými v manželství a mimo něj. Dříve dítě narozené nesezdaným rodičům nabylo občanství po otci v okamžiku, kdy tito rodiče dodatečně uzavřeli sňatek a muž (manžel) přiznal otcovství k dítěti.⁴⁶

Druhou skupinu jsou právní skutečnosti vycházející z projevu vůle osoby, na základě kterých dojde k nabytí státního občanství. Můžeme rozlišovat dva typy těchto úkonů, a to prohlášení a žádost. V případě prohlášení se obecně jedná o právo volby (*opce*), kdy si osoba volí ze dvou či více občanství. Úřady mají pravomoc zkoumat pouze, zda optant splnit všechny předepsané zákonné

⁴² ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství...*, s. 17-18

⁴³ EMMERT, František *Přináší nový zákon o státním občanství liberalizaci, nebo naopak posiluje mocenskou autoritu státu?* Právní rozhledy. 2014, roč. 22, č. 10, s. 343

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s. 14-15

⁴⁶ KUBEČKOVÁ, Magdaléna. *Občanství EU...*, s. 17

podmínky pro provedení volby. Často k těmto situacím docházelo v případě změny státního území. Určitým protipólem k prohlášení je podání žádosti o udělení státního občanství. Žadatel v těchto případech žádá státní orgán o vydání rozhodnutí, kterým bude založen jeho státoobčanský vztah.⁴⁷ I dnes jedná o velice rozšířený způsob nabývání občanství.⁴⁸ Jedná se o výslovné přijetí cizince nebo bezdomovce do státoobčanského svazku, k němuž došlo později než okamžikem narození. Stát si ovšem v takových případech klade podmínky, které musí naturalizovaná osoba splnit. Může jít o trvalý pobyt na území státu, prokázání znalostí vztahující se ke státu atd. I přes splnění těchto podmínek bývá na uvážení státu, zda naturalizací udělí osobě státní občanství či nikoli.⁴⁹

Redintegrací (znovunavrácením) nebo resumpcí (znovupřijetím) rozumíme způsob znovunabytí státního občanství, kdy osobě, která měla původně státní občanství jednoho státu toto pozbyla a nabyla jiné, je umožněno znovu nabýt původní státní občanství za splnění zákonných podmínek. Na obdobném principu je založeno nabytí občanství repatriací, tedy návratem zpět do vlasti.⁵⁰ Vedle toho je další možností, jak nabýt státní občanství projevem vůle, způsobem tzv. *ipso facto*, tedy již samotným činem. Není již potřeba žádné následné žádosti nebo dalšího projevu vůle, jelikož už s prvním učiněným úkonem je spojeno nabytí státního občanství.⁵¹

Někde mezi těmito dvěma skupinami se nachází situace, kdy z projevu vůle dojde k nabytí nového občanství, ale právní předpis s tímto aktem zároveň spojuje pozbytí původního.⁵² Takto se v historii postupovalo v případech uzavírání sňatků ženy s mužem, který měl jiné státní občanství. Žena takto automaticky získávala státní občanství svého manžela a pozbývala své původní.⁵³

Další dělení je založeno na vztahu závislosti. Tak rozlišujeme nabytí originární a derivativní. Originární nabytí státního občanství představuje situace, kdy státní občanství není odvozováno od státního občanství jiného, není na nikom závislé, získává se přímo od státu. Takto se získává občanství udělením nebo nalezením. Oproti tomu derivativní nabytí státního občanství existuje na principu

⁴⁷ VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s 15

⁴⁸ Od roku 2014 do roku 2016 nabylo státní občanství udělením dle informací Českého statistického úřadu 10 656 osob

⁴⁹ ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství...*, s. 19

⁵⁰ KUBEČKOVÁ, Magdaléna. *Občanství EU...*, s. 19

⁵¹ ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství...*, s. 20

⁵² VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s 16

⁵³ ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství...*s. 18

závislosti na občanství jiné osoby a je tak od něj odvozeno. Jde například o nabytí způsobem určení otcovství nebo narození za využití principu *ius sanguinis*.⁵⁴

⁵⁴ VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s. 17

2. České a československé státní občanství

Právní úprava státního občanství doznala v historii na českém území velkých změn souvisejících s politickou situací a aktuálním vývojem v okolních zemích, které na její formování měly významný vliv, stejně jako mezinárodní organizace a jejich zavazující dokumenty. Při posuzování existence státního občanství se postupuje dle právních předpisů platných v době, kdy mělo k nabytí nebo pozbytí občanství dojít. Proto je někdy těmto normám přiznávána tzv. ultraaktivní vlastnost, jelikož právní předpisy účinné v minulosti se promítají i do právní úpravy aktuální a značným způsobem ji formují.

2.1. Rakousko-Uhersko

Za období vzniku institutu státního občanství na našem území můžeme považovat období od 18. století, kdy byly české země součástí Rakouské monarchie, resp. Rakouska-Uherska. Prvním právním předpisem, který tuto materii upravoval byl rakouský soukromoprávní předpis Všeobecný zákoník občanský (též Obecný zákoník občanský).⁵⁵ Tento rozsáhlý právní předpis však obsahoval pouze pět stručných ustanovení týkajících se státního občanství. Ty se nacházely v dílu týkající se osobních práv, z čehož je možné dovodit, že na státní občanství se v té době pohlíželo jako na osobní status a vycházelo se tak z tradice římského práva.⁵⁶

Základním způsobem nabytí rakouského státního občanství a s tím spojené nabytí plných občanských práv, bylo narozením.⁵⁷ Občanství se nabývalo v zásadě dle občanství otce,⁵⁸ vycházelo se z principu *ius sanguinis*, což bylo v té době typické pro státy ve střední Evropě v 19. století. Jedná se o historicky nejtrvalejší právní normu upravující nabytí státního občanství, jelikož v českém (československém) právním řádu zůstala zachována až do roku 1949⁵⁹ díky zachovávání zákonů v planosti pomocí recepčních norem.⁶⁰

Oproti tomu již následující paragraf upravoval nabytí občanství naturalizací. Podmínkou bylo, aby cizinec nastoupil veřejnou službu a docházelo

⁵⁵ Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., všeobecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁶ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016, s. 16

⁵⁷ § 28 císařského patentu č. 946/1811 Sb. z. ve znění účinné od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965

⁵⁸ § 146 tamtéž

⁵⁹ EMMERT, František. *Dvojitá občanství...*, s. 30

⁶⁰ Např. čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, ve znění pozdějších předpisů

tím k nabytí občanství *ipso facto*, bez dalšího. Další možností byl nepřerušovaný desetiletý pobyt na území spolu se stejně dlouhou bezúhonností. Tím došlo k nabytí občanství *ex lege*.⁶¹ V případě nesplnění desetileté lhůty usazení na území říše bylo přesto možné zažádat úřady o propůjčení občanství, avšak v těchto případech se individuálně posuzovala majetková situace žadatele, jeho výdělečná schopnost a mravní chování.⁶²

§ 31 negativně vymezoval podmínky nabytí občanství a to tím, že uváděl, že osoba, která pouze dočasně užívá zemského statku, domu nebo pozemku, provozuje obchod či továrnu, nemá nárok na udělení občanství jenom na základě těchto skutečností, pokud není na území říše trvale usazena.⁶³

Zatímco ustanovení § 28 vycházelo z případu narození dítěte do platného manželství, ustanovení hlavy třetí, která řešila práva mezi rodiči a dětmi, uváděla možnost legitimace nemanželských dětí. Podmínkou takové legitimace bylo, aby rodiče dítěte uzavřeli sňatek a došlo k prohlášení otce dítě, se souhlasem matky a před dvěma svědky, že je otcem dítěte.⁶⁴ Teno proces se na našem území uplatňoval v případě nezletilých dětí až do roku 1949, kdy vstoupil v účinnost nový zákon o nabývání a pozbývání československého státního občanství.⁶⁵

Poslední možnost nabytí rakouského občanství byla umožněna výlučně cizinkám, které se provdaly za rakouského státního příslušníka, jelikož dle Všeobecného zákoníku občanského se uplatňoval princip odvozenosti osobních práv, tedy i stání příslušnost, vdaných žen od manžela.⁶⁶ Provdané ženy, které měly cizí státní příslušnost tak neměly možnost samostatně žádat o naturalizaci.

Oproti tomu pozbývání státního občanství bylo upraveno pouze jediným ustanovením, který stanovil dvě možnosti pozbytí občanství – vystěhováním nebo provdáním státní občanky za cizince.⁶⁷

Pro úplnost je vhodné dodat, že rakouský právní řád znal také institut domovského práva, který byl v českých zemích založen zákonem domovským.⁶⁸

⁶¹ § 29 císařského patentu č. 946/1811 Sb. z. s., ve znění pozdějších předpisů

⁶² § 30 tamtéž

⁶³ § 31 tamtéž

⁶⁴ ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství*...s. 48

⁶⁵ Zákon č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁶ § 92 císařského patentu č. 946/1811 Sb. z. s., ve znění pozdějších předpisů

⁶⁷ § 32 tamtéž

⁶⁸ Zákon č. 105/1863 ř.z., o domovském právu, novelizováno např. zákonem č. 222/1896 ř. z. upravující nárok na udělení domovského práva nebo ústavním zákonem č. 236/1920 Sb. upravující zánik domovského práva pro určité skupiny osob, celý institut byl zrušen zákonem č. 174/1948 Sb.

Jednalo se o osobní právní poměr určité osoby ke konkrétní obci na území říše. Bylo povinností každého státního občana mít toto právo v některé obci, avšak vždy pouze k jedné. Princip byl stejný jako v případě státního občanství – domovské právo manželských dětí se odvozovalo od otce, právo manželky od manžela. Jednalo se o výlučné právo, ale zároveň i povinnost pouze státních občanů trvale žijících na území, nikoli cizinců či osob, které ačkoliv byly státními občany mocnosti, trvale žily v zahraničí. Toto právo občanům zabezpečovalo právo na nerušený pobyt, a především právo na chudinské opatření. Sociální pomoc v té době poskytovala obec, nikoli stát a tedy ten, kdo neměl platný domovský list, který prokazoval příslušnost ke konkrétní obci, neměl nárok na pomoc. Domovské právo hrálo značnou roli při změně státní uspořádání Rakouska-Uherska a vzniku samostatného Československa.⁶⁹

2.2. Československo (1918-1938)

Za den vzniku československého státní občanství je považován den 28. října 1918, den vzniku Československé republiky. Důležitá bylo jeho spojitost s domovským právem, jelikož za občany Československa byly dle oběžníku Ministerstva vnitra⁷⁰ považovány všechny fyzické osoby, které měly v den vzniku samostatného státu domovské právo k některé z obcí, která se po rozpadu Rakousko-Uherska stala součástí nově vzniklého státu, což vyjadřovalo zásadu *ius soli*.⁷¹ Obecné zásady nabývání a pozbývání státního občanství byly do českého právního řádu prozatímně přejety tzv. recepčním zákonem, kterým došlo k převzetí prakticky celého rakouského a uherského právního řádu.⁷² Nastalá situace ovšem nemohla mít kvůli mnohosti platných právních řádů na jediném území a různorodost obyvatelstva dlouhého trvání. K obměně právního řádu vedly také uzavřené mezinárodní smlouvy, kterými byla Československá republika vázána.⁷³ To vše vyvrcholilo v přijetí článku nové Ústavní listiny Československé⁷⁴ a ústavního zákona č. 236/1920 Sb., kterým se doplňují a mění

⁶⁹ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 21

⁷⁰ Oběžník Ministerstva vnitra ze dne 24. května 1919 č. 21419, věst. I, 118, který platil do účinnosti ústavního zákona ř. 236/1920 Sb. z a n.

⁷¹ ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství...*s. 41

⁷² Čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, ve znění pozdějších předpisů

⁷³ Např. smlouva č. 217/1921 Sb., mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Německem, smlouva č. 507/1921 Sb., mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Rakouskem

⁷⁴ Ústavní zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, ve znění pozdějších předpisů

dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé.⁷⁵

Ústavní listina Československé republiky, která byla přijata Národním shromážděním dne 29. února 1920 ve svém čtvrtém článku definovala československé státní občanství jako „jediné a jednotné“ a tím, že stanovila, že „*státní příslušník cizího státu nemůže být zároveň příslušníkem Československé republiky*“⁷⁶ dávala jasně najevo svůj postoj k dvojímu a vícenásobnému státnímu občanství.

Zákon č. 236/1920 Sb. pak již konkrétně upravoval nabývání a pozbývání státního občanství. Jednak upravoval nabytí občanství dle do té doby platné právní úpravy a jednak reflektoval úpravu dle mezinárodních smluv vycházejících z dohod o státoprávním uspořádání území po první světové válce. Na základě tohoto se československými státními občany staly:

„1. Ode dne 28. října 1918 osoby, které nejpozději dnem 1. ledna 1910 získaly a od té doby nepřetržitě mají domovské právo v území někdejšího mocnářství Rakousko-uherského, jež náleží nyní Československé republice.

2. Bývalí státní občané říše Německé, kteří mají své řádné bydliště na územích, která náležela dříve k říši Německé a která od ní případnou k republice Československé.

3. Bývalí státní občané němečtí, rakouští a uherští, kteří se narodili na území Československé republiky jako děti státních občanů německých, majících na tomto území řádné bydliště, nebo státních občanů rakouských nebo uherských, majících tam právo domovské, i když osoby, o něž jde, samy nemají v době, kdy tento zákon vejde v platnost, bydliště nebo domovského práva v republice Československé.

4. Ode dne 28. října 1918 ti, kdož před tímto dnem měli právo domovské v některé obci bývalého mocnářství Rakousko-Uherského mimo území republiky Československé a stali se skutečnými úředníky nebo zřizenci Československého státu, nebo některého československého státního ústavu nebo podniku.“⁷⁷ Takto docházelo k nabytí občanství bez dalšího, prakticky na základě domovského práva

⁷⁵ Účinnost ústavního zákona byla stanovena vyhláškou č. 492/1920 Sb., o počátku účinnosti ústavního zákona ze dne 9. dubna 1920, č. 236 Sb. z. a n., o státním občanství a právu domovském, která stanovila účinnost ústavního zákona č. 236/1920 Sb. ve vztahu k Německu ke dni 18. ledna 1920 a ve vztahu k Rakousko-Uhersku ke dni 16. července 1920

⁷⁶ § 4 odst. 3 ústavního zákona č. 121/1920 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁷⁷ § 1 ústavního zákona č. 236/1920 Sb., ve znění pozdějších předpisů

(v případě německých obyvatel dle bydliště) a to zpětně k datu 28. října 1918 (resp. 10. ledna 1920).⁷⁸

Další možností, jak získat československé státní občanství bylo formou výkonu práva opce, tedy možnost vybrat si z více volitelných státních občanství při splnění určitých podmínek. Právo optovat získaly osoby, které k datu 1. ledna 1910 pobývaly na území nově vzniklé Československé republiky a měly zde tak domovské právo, ale následně se přestěhovaly do jiné části Rakouska-Uherska a toto domovské právo tak ztratily. Lhůta pro využití opčního práva byla jednoletá. Opci nabyly občanství československé, ale zároveň pozbyly cizí občanství.⁷⁹ Zkrácenou lhůtu (do 16. ledna 1921) měly osoby, které byly „jazykem a rasou Čechoslováky“,⁸⁰ kteří po rozpadu mocnosti žily v jiné nástupnické zemi. Nemusely ani prokazovat minulou existenci domovského práva na československém území, ani Podkarpatské Rusi.⁸¹ Prodloužená lhůta byla stanovena pro osoby se státním občanstvím, které byly stejně jako výše „jazykem a rasou Čechoslováky“. Rozhodné nebylo jejich bydliště.⁸² Pro všechny tyto případy byly stanoveny stejné podmínky - optovat mohla osoba starší 18 let, otec optoval za manželské děti, za nemanželské jejich matka, manžel optoval za manželku, samostatně pouze neprovdané ženy nebo vdovy.⁸³ Dále byla pro tyto osoby stanovena povinnost se do jednoho roku od nabytí občanství přestěhovat do Československé republiky.⁸⁴ Taktéž zákon podrobně upravoval nabytí občanství v případech, kdy osobám vznikl nárok na jugoslávské či italské občanství.⁸⁵

Zákon také umožňoval volby občanství v případě faktického prokázání vazeb na jiný stát než nově vzniklý československý. Jednalo se o opačné případy, než bylo uvedeno výše, tedy osoba nabyla státního občanství československého, ale měla vazby na jiný nástupnický stát, mohla tedy optovat pro příslušnost k tomuto jinému státu.⁸⁶

Výše uvedené způsoby nabytí občanství souvisely s nově vzniklým státním uspořádáním území. Právní úprava ovšem také obsahovala vlastní

⁷⁸ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 27

⁷⁹ Tamtéž, s. 29

⁸⁰ Dnes rozuměno jako osoby národnosti české nebo slovenské

⁸¹ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 29

⁸² Tamtéž

⁸³ § 5 ústavního zákona č. 236/1920 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁸⁴ § 7 tamtéž

⁸⁵ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 30

⁸⁶ Tamtéž

způsoby nabývání a pozbývání občanství. Takto bylo nadále upraveno nabytí státního občanství narozením otci československé národnosti, sňatkem s československým občanem, udělením, legitimací dítěte, jelikož právní úprava z důvodu recepce vycházela stále z Všeobecného zákoníku občanského. Dále zákon stanovil vyvratitelnou domněnku nabytí občanství narozením, kdy se mělo za to, že osoba je československým státním občanem, pokud se narodila na jeho území a zároveň nedošlo k nabytí občanství jiného státu. Toto ustanovení zakotvovalo zásadu *ius soli*, což mělo vést k ochraně jedinců, kteří by se jinak ocitly bez státní příslušnosti.⁸⁷ V případě udělení československého státního občanství musela být splněna podmínka desetiletého pobytu na území republiky, bezúhonnost a příslib domovského práva v některé z obcí na území Československa. Předpokladem však bylo, že se osoba, která chtěla tímto způsobem získat státní občanství, musela nejprve vyvázat ze svého dosavadního občanství. Okamžikem doručení naturalizační listiny se z osoby stal občan Československa, který následně složil slib věrnosti republice.⁸⁸

Pozbytí státní občanství bylo upraveno stejně jako v době Rakousko-Uherska dvěma způsoby, a to sňatkem československé občanky s cizincem nebo propuštěním na žádost v souvislosti s vystěhováním.⁸⁹

2.3. Československo (1938-1945)

V době Mnichovského diktátu se z důvodu okupace nedá hovořit o žádné svobodné československé normotvorbě vztahující se ke státnímu občanství. Relevantním dokumentem se v tomto směru stala mezinárodní smlouva mezi Československou republikou a Německou říší upravující otázky státního občanství a opce,⁹⁰ která vycházela především z Mnichovské dohody a upravovala státní občanství a opci, reflektující připojení sudetoněmeckých území k Německé říši. Dle této smlouvy *„Českoslovenští státní občané, kteří měli 10. října 1938 své bydliště v některé obci připojené k Německé říši, nabývají s účinkem od 10. října 1938 německé státní příslušnosti, pozbývajíce zároveň československého státního občanství, jestliže*

a) se narodili před 1. lednem 1910 na území připojeném k Německé říši nebo

⁸⁷ § 2 ústavního zákona č. 236/1920 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁸⁸ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 42

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ Smlouva č. 300/1938 Sb., mezi Československou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce provedena vládním nařízením č. 301/1938 Sb.

- b) *pozbyli německé státní příslušnosti dnem 10. ledna 1920 nebo*
- c) *jsou dětmi nebo vnuky osoby, u které jsou splněny podmínky písmena a) nebo b) nebo*
- d) *jsou manželkami osob, u kterých jsou splněny podmínky písmena a), b) nebo c).*

Českoslovenští státní občané německé národnosti, kteří měli 10. října 1938 své bydliště mimo bývalé československé státní území, nabývají s účinkem od 10. října 1938 německé státní příslušnosti, pozbývajíce zároveň československého státního občanství, jestliže měli 10. října 1938 domovské právo v některé obci připojené k Německé říši.

*Manželka nenabývá německé státní příslušnosti, jestliže jí nenabývá její manžel.*⁹¹ Smlouva tak dle zákona o říšském občanství z roku 1935 rozlišovala mezi „občanem říšským“ a „státním příslušníkem“, kdy občanem říše mohl být pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve, který svým chováním dokazuje ochotu a schopnost sloužit německému národu a říši.⁹² Tak se z československých občanů, kteří měli bydliště na území připojené k Říši stali němečtí státní příslušníci, nikoli však říšští občané, s čímž také souvisel rozsah přiznaných práv.⁹³ Dále bylo přiznáno právo československé vládě žádat do 10. července 1939, aby osoby, které byly německé národnosti v době od 26. listopadu 1938, zároveň byly československými státními občany a od 1. ledna 1910 se přestěhovaly na zbylé území Československé republiky, ji opustily ve lhůtě tří měsíců. Toto se vztahovalo také na jejich potomky. Tímto pozbyly československého státního občanství a německá vláda je přijala na svém území. Výjimku z tohoto pravidla tvořily občané, kteří nabyli československé státní občanství až po 30. lednu 1933 a do té doby byli státními příslušníky Německa nebo Rakouska a výše uvedené se na ně nevztahovalo. Toto pravidlo však fungovalo i recipročně, kdy stejnou možnost mohla využít německá vláda s tím, že takové osoby přijme československá vláda na svém území.⁹⁴ Následná ustanovení smlouvy se již zabývala opcí a dávala možnost optovat pro československé státní občanství příslušníkům německé národnosti, kteří nabyli

⁹¹ § 1 smlouvy č. 300/1938 Sb. mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce

⁹² § 2 zákona o říšském občanství ze dne 15. září 1935

⁹³ Dle § 3 zákona o říšském občanství se jednalo o plná politická práva

⁹⁴ § 3 smlouvy č. 300/1938 Sb.

německou státní příslušnost dle § 1 smlouvy č. 300/1938 Sb. nebo naopak pro osoby německé národnosti, kteří zůstávali československými státními občany, možnost optovat pro německou státní příslušnost.⁹⁵ V tomto případě tvořily výjimku osoby, které nabyly československé státní občanství v době po 30. lednu 1933 a do tohoto okamžiku byly německými nebo rakouskými státními příslušníky.⁹⁶ Tato smlouva byla bezesporu důležitá v následné otázce poválečného odsunu Němců z Československa.

V době vzniku Protektorátu Čechy a Morava byly přijaty další normy upravující státoobčanský vztah českých občanů k Říši.⁹⁷ Tímto byly obyvatelé českých zemí rozděleni do čtyř kategorií a dle těchto kategorií byla přiznána určitá míra práv nebo povinností či určovala osobní působnost právních norem. Jednalo se o:

- privilegované říšskoněmecké státní občany, tedy převážně etnické Němce požívající formálně politická práva
- občany s tzv. protektorátní příslušností, což byly etničtí Češi prakticky bez politických práv
- osoby s protektorátní příslušností podléhající rasovému zákonodárství Říše (Cikáni, Židé a tzv. míšenci), kteří se následně v letech 1942 až 1945 staly osobami bez státní příslušnosti
- a osoby s cizí státní příslušností (např. slovenskou, maďarskou nebo polskou).⁹⁸

Na závěr je důležité zdůraznit, že právní předpisy přijaté v době okupace a nesvobody, tedy v rozmezí od 30. září 1938 do 4. května 1945, kdy tuto časovou hranici určil přímo ústavní dekret,⁹⁹ nejsou součástí československého právního pořádku a z pohledu českého a československého práva jsou takto přijaté předpisy od počátku neplatné.

2.4. Československo (1945-1949)

Na nastalou situaci v době po skončení druhé světové války bylo potřeba reagovat legálními nástroji. Ačkoliv z právního hlediska nebyly předpisy, které byly v době okupace přijaty považovány za platné a na území nadále platila

⁹⁵ § 4 smlouvy č. 300/1938 Sb.

⁹⁶ § 5 smlouvy č. 300/1938 Sb.

⁹⁷ Např. vládní nařízení č. 19/1940 Sb., o protektorátní příslušnosti

⁹⁸ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 62-63

⁹⁹ Ústavní dekret č. 11/1944 Úř. věst. čs. provedený vládním nařízením č. 31/1945 Sb., jimž se stanoví konec doby nesvobody pro obor předpisů o obnovení právního pořádku

právní úprava Československa v předválečné podobě, tedy Všeobecný zákoník občanský doplněný o dříve zmiňované zákony, reagoval na ně prezident Beneš svými dekrety. Nejdůležitějším v rámci otázky občanství byl dekret č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.¹⁰⁰ Dekret upravoval podmínky pro nabývání a pozbývání československého státního občanství pro Němce a Maďary. Ten určoval, že osoby německé nebo maďarské národnosti, které byly státními občany Československa a dle předpisů okupační moci nabyly německou nebo maďarskou státní příslušnost,¹⁰¹ pozbyly tímto aktem občanství československé. Ostatní českoslovenští občané s národností Německou nebo Maďarskou pozbývají toto občanství dnem 10. srpna 1945, tedy okamžikem účinnosti dekretu. Výjimku tvořili Němci a Maďaři, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky¹⁰² přihlásili za Čechy nebo Slováky, osoby, které se pod nátlakem přihlásily za Němce nebo Maďary¹⁰³ a osoby, ač splňují podmínky uvedené v předchozích větách, které „...zůstaly věrny Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému a buď se činně zúčastnily boje za její osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem...“¹⁰⁴ Výjimka nemohla být udělena Čechům, Slovákům a příslušníkům jiných slovanských národů, kteří se ucházeli o udělení německé nebo maďarské státní příslušnosti v době zvýšeného ohrožení republiky, aniž by k tomu byli nátlakem nuceni, což vedlo k pozbytí československého státního občanství.¹⁰⁵

Dalšími právními předpisy souvisejícími se státním občanstvím té doby byly např. ústavní zákon č. 74/1946 Sb., o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti, ústavní zákon č. 179/1946 Sb., o udělení státního občanství krajanům z Maďarska, dohoda č. 145/1946 Sb., o výměně obyvatelstva uzavřena mezi Československou republikou a Maďarskem nebo zákon č. 245/1948 Sb., o státním občanství osob maďarské národnosti.

2.5. Úprava v době komunistického režimu

¹⁰⁰ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 78-80

¹⁰¹ Tam, kde dekret uvádí státní příslušnost, myslí státní občanství

¹⁰² Dle dekretu č. 16/1945 Sb. a vládního nařízení č. 217/1946 Sb. se jednalo o dobu mezi 21. květnem 1938 a 31. prosincem 1946

¹⁰³ § 1 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské

¹⁰⁴ § 2 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb.

¹⁰⁵ § 5 tamtéž

25. únor 1948 představoval pro Československou republiku počátek budování socialistické společnosti a nastolení totalitního komunistického režimu. Nový politický systém byl založen na principu nadřazenosti orgánů komunistické strany nad orgány státní, a tak se veškeré rozhodování ovlivňující fungování státu odehrávalo v rukou Komunistické strany Československa. Byla vypracována nová ústava uvedena jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.¹⁰⁶ Tato ústava nadále aplikovala princip jednotného a jediného občanství, což bylo totožné s právní úpravou obsaženou v ústavě z roku 1920.¹⁰⁷ Byla tím reflektována snaha o zamezení vícenásobného občanství a jednotnou úpravu na území celého státu.

Plánovanou změnu institut státního občanství, který byl do té doby stále postaveno na zákoně z roku 1920 a s ním souvisejících předpisech přetrvávajících ještě z dob Rakouska-Uherska, skutečně doznal a to konkrétně zákonem č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství, který se stal účinný dne 1. října 1949 a který původní právní úpravu zcela nahradil.¹⁰⁸ Zákon obsahoval čtyři části – první o nabývání státního občanství, druhou o jeho pozbývání, třetí ohledně příslušností státních orgánů rozhodujících ve věcech státního občanství a poslední závěrečná ustanovení.

Nabýt státní občanství bylo dle zákona č. 194/1949 Sb. umožněno narozením, sňatkem nebo udělením. V případě narození dítěte zákon již umožňoval nabýt československé státní občanství podle občanství matky,¹⁰⁹ což do té doby právní řád nedovoloval. Taktéž se již nerozlišovalo mezi dětmi narozenými v manželství a nemanželskými, dítě nabývalo občanství po jednom z rodičů a nebylo rozhodné, zda je mezi nimi uzavřen sňatek.¹¹⁰ Zpřísnění došlo v případě užívání principu *ius soli*, který již neumožňoval „neomezené“ nabývání občanství všem osobám, které se na území republiky narodily, pokud nebylo prokázáno, že nabyly jiné státní občanství, ale vztahovalo se již pouze na děti, které byly nalezeny na území Československa v útlém věku, za totožné podmínky, že u nich nebylo prokázáno, že nabyly jiné státní občanství.¹¹¹ Oproti právní

¹⁰⁶ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 94

¹⁰⁷ Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky

¹⁰⁸ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 100

¹⁰⁹ § 1 odst. 1 zákona č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁰ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 101

¹¹¹ § 1 odst. 3 zákona č. 194/1949 Sb.

úpravě účinné do září 1949 seznalo změnu také nabytí občanství sňatkem. K nabytí již nedocházelo samotným aktem uzavření manželství, ale až při podání žádosti o souhlas s nabytím občanství, která podléhala schválení krajského národního výboru a musela být učiněna nejpozději do půl roku od uzavření manželství. V případě kladného vyhodnocení žádosti se nabývalo státní občanství zpětně ke dni uzavření sňatku.¹¹² Posledním upraveným způsobem nabytí státního občanství bylo formou udělení. Aby bylo žadateli občanství uděleno, nesměl se provinít proti Československé republice nebo jejímu zřízení.¹¹³ Tato podmínka nahradila dosavadní podmínku beztrestnosti. Dále musel žadatel na území Československa bydlet alespoň pět let (liberalizace oproti dřívějším deseti létům), a pakliže měl již jiné státní občanství, toto při nabytí toho československého pozbyt.¹¹⁴ Poslední dvě podmínky mohlo Ministerstvo vnitra dle svého uvážení v případech hodných zvláštního zřetele prominout.¹¹⁵

Ačkoliv se tato práce primárně nezabývá pozbíváním státního občanství, je v rámci následného vývoje právní úpravy potřeba tento proces také okrajově přiblížit. Osoba mohla dle zákona pozbyt občanství třemi způsoby. Prvním z nich bylo sňatkem, kdy občanka Československa pozbyla sňatkem s cizincem své původní státní občanství, pokud současně nabyla státní občanství státu, jehož byl občan její manžel. Opět však byla stanovena výjimka, že na žádost této ženy adresovanou krajskému národnímu výboru ve lhůtě šesti měsíců mohl tento rozhodnout o zachování občanství.¹¹⁶ Další možnosti, jak mohlo dojít k pozbytí státní občanství bylo na základě propuštění. To se uskutečňovalo na vlastní žádost a mělo právní účinky dnem doručení listiny o propuštění.¹¹⁷ Občané k němu přistupovali především v situacích, kdy žili dlouhodobě v zahraničí a chtěli nabýt jiné státní občanství a to československé pro ně již nemělo význam v rámci rozsahu poskytovaných práv. Nejradikálnějším zásahem do práv občanů představoval poslední z druhů pozbytí státního občanství, který umožňoval Ministerstvu vnitra odejmout státní občanství těm osobám, které se zdržovaly v cizině a vyvíjeli zde činnost, která nebyla v souladu s představami socialistického státu, Československo opustily nelegálně nebo se i přes výzvu

¹¹² § 2 odst. 1 zákon č. 194/1949 Sb.

¹¹³ § 3 odst. 1 písm. a) tamtéž

¹¹⁴ § 3 odst. 1 písm. a), b) tamtéž

¹¹⁵ § 3 odst. 2 tamtéž

¹¹⁶ § 5 tamtéž

¹¹⁷ § 6 odst. 1 tamtéž

Ministerstva vnitra nevrátily do určité lhůty do vlasti.¹¹⁸ Nezáleželo tak vůbec na projevu vůle občana, který se díky tomuto aktu mohl stát bezdomovcem, ačkoliv toto jednání bylo v rozporu s Všeobecnou deklarací lidských práv, již bylo Československo vázáno. Jako sankce pak fungovalo odnětí státního občanství také v trestním právu. Nakonec pak mohlo Ministerstvo vnitra odejmout občanství té osobě, která měla vedle československého státního občanství ještě jiné.¹¹⁹ Jednalo se o výslovný projev opatření směřující k zamezení vícenásobného občanství.

Zákon byl několikrát novelizován a doplňován dalšími právními předpisy. Konkrétně se jednalo např. o změny, kdy nový zákon umožnil navrácení státního občanství vybraným osobám německé¹²⁰ a maďarské národnosti¹²¹ nebo zavedení zásady podle které již československé občanky sňatkem s cizincem nebo bezdomovcem nepozbývaly státní občanství.¹²²

Ústavou z roku 1960 nedocházelo na území prakticky k žádným změnám v oblasti státního občanství. Ústava pouze uváděla, že státní občanství se nabývá a pozbývá dle podmínek stanovených v zákoně.¹²³ Nezmiňovala se již o občanství jediném a jednotném. Zákon, který by však stanovoval podmínky nabývání a pozbývání občanství nebyl nikdy přijat, a tak byl nadále prováděn zákonem č. 194/1949 Sb. ve znění zákona č. 72/1958 Sb.

Ke dni 1. ledna 1969 se datuje vznik československé federace. Tu tvořily dvě socialistické republiky – česká a slovenská. Tomuto rozdělení také odpovídala nová úprava státního občanství vycházející z ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci, která říkala, že „*Státní občan každé z obou republik je zároveň státním občanem Československé socialistické republiky.*“¹²⁴ Došlo tak ke vzniku trojího, resp. dvojího, občanství – československého (můžeme ho označit jako federální) a českého a slovenského (republikové občanství). Z mezinárodního hlediska bylo jako jediné uznávané to československé, jelikož republiky neměly samy o sobě právní subjektivitu. Tomu však koncepčně neodpovídalo ustanovení výše zmíněného ústavního zákona,

¹¹⁸ § 7 odst. 1 zákon č. 194/1949 Sb.

¹¹⁹ § 7 odst. 2 tamtéž

¹²⁰ Zákon č. 72/1958 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o nabývání a pozbývání československého státního občanství

¹²¹ Zákon č. 34/1953 Sb., jímž některé osoby nabývají československého státního občanství, ve znění pozdějších předpisů

¹²² EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 105

¹²³ Čl. 108 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

¹²⁴ Čl. 5 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci

který jako primární uváděl občanství republikové, od kterého bylo to československé pouze odvozeno s tím, že občan nemohl nabýt federální občanství bez toho, aniž by byl občanem jedné z republik a zároveň nesměl být občanem republik obou. V případě pozbytí českého nebo slovenského občanství docházelo k pozbytí i československého.¹²⁵ K provedení tohoto ústavního zákona byly přijaty dva předpisy, jeden na úrovni federální a jeden na úrovni republikové.¹²⁶ Jednalo s o zákon č. 165/1968 Sb., o zásadách nabývání a pozbývání státního občanství a zákon č. 39/1969 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky. Oba zákony prakticky shodně uváděly pravidla pro nabytí občanství narozením, a to buď dle státního občanství rodičů (nebo i jen jednoho z rodičů) nebo dle místa narození a také se shodovaly v případě nabytí občanství uzavřením manželství. Nad rámec pak zákon č. 39/1969 Sb. obsahoval jako další možnost nabytí občanství formou udělení za splnění podmínek nepřetržitého pobytu na území republiku po dobu pěti let a zároveň pozbytí dosavadního občanství.¹²⁷ Původní verze zákona znala jen jeden způsob pozbytí státního občanství a tím bylo propuštění ze státního svazku na základě projevu svobodné vůle. Institut odnětí se opět do českého právního řádu dostal až novelou č. 124/1969 Sb., která nabyla účinnosti 10. listopadu 1969. Odnětí se opět vztahovalo na občany, kteří se zdržovali v cizině a zároveň v případech, kdy osoby vstoupily do cizích vojsk bez povolení, nezákonně opustily území a i na výzvu se do vlasti ve stanovené lhůty nevrátily nebo poškozují zájmy republiky anebo jsou členy organizace, která má cíl takové zájmy poškozovat.¹²⁸ Ministerstvo také mohlo odejmout státní občanství osobě, která měla ještě další státní občanství nebo se v zahraničí zdržovala po dobu více než pěti let bez platného povolení tam pobývat.¹²⁹ Jednalo se tedy prakticky o znovuzavedení stavu, který byl na území republiky do roku 1969.

2.6. Úprava v letech 1990 až 2013

Revolucí v roce 1989 nastalo období uvědomování si vlastních práv a snaha po nápravě křivd způsobených předchozím režimem. V tomto duchu se také

¹²⁵ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 109

¹²⁶ Pro Slovenskou socialistickou republiku byl přijat vlastní zákon upravující nabývání a pozbývání občanství č. 206/1968 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství Slovenské socialistické republiky

¹²⁷ § 10 odst. 1 zákona č. 39/1969 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky

¹²⁸ § 14a odst. 1 tamtéž ve znění novely č. 124/1969 Sb.

¹²⁹ § 14a odst. 2 tamtéž

neslo zákonodárství v oblasti státního občanství. Hlavním cílem v tomto směru byla regulace odjímání státního občanství, která byla v době komunismu hojně využívána. Na základě tohoto požadavku byl do ústavního pořádku novelou ústavního zákona č. 143/1968 Sb. začleněn zákaz odejmutí státního občanství, který byl proveden ústavním zákonem č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky.¹³⁰ Dále byly přijaty dva restituční zákony. Prvním z nich byl federální zákon č. 88/1990 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o nabývání a pozbývání československého státní občanství¹³¹ a stanovil, že veškerá rozhodnutí Ministerstva vnitra v období mezi 1. říjnem 1949 a 31. prosincem 1989 o odnětí občanství se považují za propuštění ze státního svazku a umožnil všem osobám, kterým bylo občanství odňato nebo byly propuštění ze státního svazku, vlastním projevem vůle si občanství zachovat. Hledělo se na ně jako osoby, které československé občanství nikdy nepozbyly.¹³² Druhým zákonem byl zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, který zrušil veškeré soudní rozsudky z let 1948 až 1956 u nichž byl vedlejším trestem uložena ztráta státního občanství. A opět se na tyto osoby hledělo jako na občany, kteří státní občanství nikdy nepozbyly.¹³³

Dne 1. ledna 1993 došlo ke vzniku samostatné České republiky. V souvislosti s rozpadem federace byla potřeba opět upravit státoobčanské vztahy. Současně s účinností nové Ústavy nastala účinnost i nového zákona řešící problematiku státního občanství. Tím byl zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, který nejen upravoval způsoby nabytí a pozbytí státního občanství, ale také určoval, kdo je občanem nově vzniklého státu.¹³⁴ Zákon byl účinný až do roku 2014, kdy začala platit právní úprava, která je účinná až dodnes. Vedle tohoto zákona ještě existoval zákon č. 193/1999 Sb., o státním občanství některých bývalých československých státních občanů, který umožňoval nabytí státního občanství prohlášením některým skupinám osobám. Zároveň se zrušením zákona č. 40/1993 Sb. došlo i ke zrušení zákona č. 193/1999 Sb.

¹³⁰ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 124

¹³¹ Na republikové úrovni se jednalo o zákon ČNR č. 92/1990 Sb.

¹³² EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 129

¹³³ § 2 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, v znění pozdějších předpisů

¹³⁴ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 133

Zákon č. 40/1993 Sb. stanovil, že ty osoby, které měly do rozpadu České a Slovenské federativní republiky české republikové občanství se staly občany České republiky.¹³⁵ Problém nastal u osob, které měly republikové občanství jednoho ze dvou států federace, avšak pobývaly na území státu druhého. Tím po 1. lednu 1993 vznikala situace, kdy slovenský občan žil na území České republiky, pro kterou již byl cizincem, jelikož nový zákon logicky nepřijal do své úpravy zásadu, že „*Občan jedné republiky má na území druhé republiky stejná práva a povinnosti jako občan této republiky.*“¹³⁶ Z toho důvody existovala v zákoně zvláštní ustanovení, které dávala slovenským občanům právo volby Českého občanství do stanovené lhůty při současném splnění zákonných podmínek.¹³⁷

V rámci úpravy nabývání a pozbývání občanství, nikoli již v souvislosti se vznikem nového státu, vycházel zákon prakticky ze zásad promítnutých v právní úpravě z roku 1969. Zachován byl již osvědčený princip *ius sanguinis*, doplněný o zásadu *ius soli* v případech nalezených dětí, stále také převládala zásada jediného občanství.¹³⁸ Novinkou bylo nabytí občanství určením otcovství¹³⁹ a novelou zavedený způsob osvojení.¹⁴⁰ Vývoj zaznamenal také proces pozbývání občanství, kdy vedle prohlášení o vzdání se státního občanství zákon nově upravoval také možnost pozbytí občanství nabytím jiného státního občanství.¹⁴¹

Zákon byl celkem devětkrát novelizován a novelizace upřesňovaly například znění některých zásad, liberalizovaly podmínky naturalizace nebo zaváděly novou formu nabytí občanství osvojením.¹⁴²

¹³⁵ § 1 zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁶ Čl 5 odst. 2 ústavního zákona č. 143/1968 Sb.

¹³⁷ § 18 zákona č. 40/1993 Sb.

¹³⁸ EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 137

¹³⁹ § 4 zákona č. 40/1993 Sb.

¹⁴⁰ § 3a tamtéž

¹⁴¹ § 17 tamtéž

¹⁴² EMMERT, František. *Státní občanství...*, s. 140

3. Nabývání státního občanství a řízení o něm

Jak vyplývá z předchozí kapitoly, jedná se již o šestou úpravu institutu státního občanství na našem území. Oproti předchozím právním úpravám nejnovější zákon přináší komplexnější, podrobnější a rozhodně rozsáhlejší právní úpravu, než jak tomu bylo kdysi. Pro srovnání, v rakouském Všeobecném zákoníku občanském z roku 1811 byl tento institut postihnut v pouhých šesti paragrafech, v zákoně č. 40/1993 Sb. se jednalo již o dvacet devět paragrafů. Aktuální znění zákona, které nebylo doposud jedinkrát novelizováno, obsahuje osmdesát čtyři ustanovení, rozdělených do pěti částí, kdy ovšem druhá až čtvrtá pouze uvádí změny v souvisejících předpisech a poslední pátá část pouze stanovuje účinnost zákona. Za zmínku také stojí prováděcí předpisy k zákonu, kterými jsou vyhláška č. 191/2014 Sb., o vzorech dokladů podle zákona o státním občanství České republiky a vyhláška č. 433/2013 Sb., o prokazování znalosti českého jazyka a českých reálií pro účely udělování státního občanství České republiky. Nejdůležitější je pro žadatele o udělení státního občanství právě vyhláška č. 191/2014 Sb., která stanovuje rozsah znalostí a přehled podmínek, pro udělení českého státního občanství. Tato práce se však podrobněji touto vyhláškou, ani ustanoveními zákona o nabývání občanství udělením zabývat nebude z důvodu stanoveného tématu a rozsahu práce.

Vedle již zmíněného způsobu nabytí občanství udělením zná zákon č. 186/2013 Sb. i nabytí občanství narozením, určením otcovství, osvojením, nalezením na území České republiky, prohlášením a v souvislosti se svěřením do ústavní, pěstounské nebo jiné formy náhradní péče (dále jen „náhradní péče“).¹⁴³

Jak je možné vidět na konstrukci zákona o státním občanství, dochází v České republice k celkovému přibližování se k trendu rozvolnění vazeb občana k jednomu státu, což je především promítnuto v umožnění existence vícero občanství, což je pro český právní řád premiérou.

3.1. Narozením

Aktuální právní úprava vychází stále převážně z principu *ius sanguinis*, tedy nabývání občanství po předcích, který se uplatní u nejčastějšího nabývacího titulu – narození. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, má tento princip dlouhou

¹⁴³ § 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů

tradici na českém území, prakticky již od roku 1811 oproti druhému základnímu principu *ius soli*, který odvozuje občanství od země narození.

Je-li jeden z rodičů narozeného dítěte státním občanem České republiky, nabývá pak i toto dítě občanství České republiky.¹⁴⁴ V tomto případě tedy nehraje roli místo narození dítěte a uplatňuje se zásada *ius sanguinis*. Místo narození, ani fakt, že dítě nabylo jiné státní občanství nemá na nabytí českého státního občanství vliv.¹⁴⁵ Oproti předchozí právní úpravě zákonodárce přesně stanovil okamžik, k jakému se posuzuje občanství rodiče, a to k době narození dítěte. V tomto smyslu se může objevit otázka, zda se rodič, od kterého bude občanství odvozováno, musí dožít narození svého potomka. Z mého pohledu toto zákonodárce vložení daného časového okamžiku nezamýšlel a není to takto možno ani interpretovat.

Narozením nabývá státní občanství České republiky také dítě, které se narodí na území republiky, ale nemá možnost získat občanství dle zásady *ius sanguinis* a tato situace by vedla k udělení statusu bezdomovce. Zároveň je stanovena podmínka, že jsou oba rodiče bezdomovci, ale alespoň jeden z nich má na území republiky povolen pobyt na dobu delší než 90 dní.¹⁴⁶ Mělo by se tím předcházet situacím, kdy je uděleno občanství osobě, která se na území republiky zdržuje nelegálně anebo pouze na krátkou dobu. Odchytkou od úpravy v předchozím právním předpise upravujícím státní občanství je požadavek na povolený pobyt na území republiky v délce alespoň 90 dní u jednoho z rodičů namísto striktního požadavku trvalého pobytu.¹⁴⁷ Opět se jedná o rozvolňující prvek v nové právní úpravě, ale zároveň jde stále o ochranu státu před úmyslným vycestováním na území republiky za účelem porodit zde a získat pro dítě státní občanství.

Jedná se o modifikaci čisté zásady *ius soli*. Tento jev se do právního řádu České republiky začlenil díky mezinárodním snahám o zamezování rozšiřování bezdomovectví a vychází z principů Úmluvy o omezení případů bezdomovectví a Evropské úmluvy o státním občanství. Ta každému smluvnímu státu ukládá, aby

¹⁴⁴ § 4 zákona č. 186/2013 Sb.

¹⁴⁵ Sněmovní tisk 827/0, vládní návrh zákona o státním občanství, s. 54

¹⁴⁶ § 5 zákona č. 186/2013

¹⁴⁷ § 3 písm. b) zákona č. 40/1993 Sb.

děti, které se narodí na jeho území a nenabydou cizí státní občanství, měly možnost nabýt státní občanství narozením, popřípadě na žádost dítěte.¹⁴⁸

V rámci odborných diskuzích ohledně efektivnosti obou principů se prosazuje názor, že princip *ius soli* je shledáván jako účelnější, neboť reflektuje faktický, těsnější vztah mezi jednotlivcem a státem, neboť podmínkou nabytí občanství tímto způsobem je trvalá (časově vymezená) přítomnost osoby na území státu, zatímco v případě *ius sanguinis* není provázanost v podobě pobývání na území státu vyžadována.¹⁴⁹ S tímto tvrzením si dovoluji nesouhlasit. Je zřejmé, že ani jeden z principů nedokáže zabránit situacím, kdy osoba nabyde občanství bez jakéhokoliv vztahu ke státu, jelikož jak *ius sanguinis* může přiřknout občanství osobě, která již dlouhodobě žije v zahraničí a nemá tak žádné vazby na Českou republiku, popřípadě se jedná již o několikerou generaci občanů takto žijících v zahraničí, tak i *ius soli* dopomůže nabýt občanství dítěti, které zde matka pouze porodila, bez úmyslu se po splnění zákonné lhůty zde zdržovat. *De lege ferenda* by mohlo dojít k rozšíření podmínek pro nabývání občanství narozením za užití principu *ius sanguinis* tak, že by nabytí občanství narozením bylo umožněno jen první generaci potomků občanů žijících trvale v zahraničí za předpokladu, že například prokázali existenci pobytu na území České republiky v určené délce. Na základě tohoto by jejich potomci nabyli státní občanství narozením. Avšak pokud by oni nesplnili tutéž podmínku ohledně prokázání pobytu na území republiky, jejich potomci by již nemohli české státní občanství nabýt tímto způsobem. Koneckonců s touto možností také pracuje Evropská úmluva o státním občanství, která státům povoluje přijímat výjimky v případech nabytí občanství narozením, kdy se dítě narodí za hranicemi státu.¹⁵⁰ Další možností, jak se vyhnout situacím, kdy osoba nabyde státní občanství narozením, ačkoliv nemá žádné vazby ke státu, je uplatnění institutu pozbytí občanství. Jediným způsobem pozbytí státního občanství České republiky je dle aktuální právní úpravy prohlášení o vzdání se státního občanství.¹⁵¹ Jelikož se jedná o dobrovolný akt z vůle prohlášovatele, je velice nepravděpodobné, že by osoby, které sice nemají vazbu na stát, ale jsou jeho občanem, dobrovolně projevily vůli vzdát se takového občanství. Muselo by tedy dojít k legislativní úpravě vnitrostátního práva, která by v určitých případech

¹⁴⁸ Čl. 6 odst. 2 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 76/2004 Sb. m. s.

¹⁴⁹ EMMERT, František. *Dvoji občanství...*, s. 7

¹⁵⁰ Čl. 6 odst. 1 písm. a) Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 76/2004 Sb. m. s.

¹⁵¹ § 40 zákona č. 186/2013 Sb.

umožnila pozbytí státního občanství bez vůle občana. Tuto možnost opět zakotvuje Evropská úmluva o státním občanství, která říká, že stát ve svém vnitrostátním právu může upravit „odejmutí“ státního občanství u občana v případě „...*neexistence skutečné vazby mezi smluvním státem a občanem, obvykle trvale pobývajícím v zahraničí...*“¹⁵². V případě zakomponování podobného ustanovení do právního řádu České republiky by však mohlo dojít ke konfliktu s čl. 12 odst. 2 Ústavy České republiky, který výslovně stanovuje, že nikdo nesmí být zbaven státního občanství proti své vůli. V této souvislosti Ústavní soud České republiky judikoval, že je nutno rozlišovat mezi pojmem „zbavení“ a „pozbytí“, když za zbavení se považuje mocenský akt, nezávislý na vůli občana, avšak při pozbytí¹⁵³ je potřeba projevu určité vůle občana.¹⁵⁴ Za takový projev vůle pravděpodobně nemůže být pokládána dlouhá nepřítomnost na území a neexistence vazeb, avšak podmínit nemožnost pozbytí občanství podáním žádosti o zachování státního občanství, by mohlo vést k regulaci nabývání občanství narozením.

3.2. Určením otcovství

Dalším ze způsobu nabytí občanství derivativním způsobem je prostřednictvím určení otcovství k dítěti. Nabývání českého státního občanství určením otcovství souvisí s právní úpravou institutu určení otcovství obsaženou v občanském zákoníku.¹⁵⁵ Česká právní úprava zná 3 druhy určení otcovství k dítěti. Jedná se o vyvratitelné domněnky.¹⁵⁶ První stanovuje, že se má za to, že otcem dítěte je manžel ženy, která dítě porodila, pokud se dítě narodí v době od uzavření manželství do třicátého dne poté, co manželství zaniklo (popřípadě bylo prohlášeno za neplatné nebo manžel za nezvěstného).¹⁵⁷ Druhou domněnkou je určeno otcovství k dítěti souhlasným prohlášením muže a matky dítěte.¹⁵⁸ A konečně v posledním případě určí otcovský vztah k dítěti na návrh matky, dítěte nebo muže soud.¹⁵⁹ V případě uplatnění první zákonné domněnky nedojde k využití institutu nabytí občanství dle § 6 a § 7 zákona č. 186/2013 Sb., jelikož u

¹⁵² Čl. 7 odst. 1 písm. e) Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 76/2004 Sb. m. s.

¹⁵³ V § 17 zákona č. 40/1993 bylo pozbytí státního občanství vázáno na nabytí cizího státního občanství, když se předpokládalo, že občan je srozuměn s následkem projevení vůle nabytí nového státního občanství a tím dojde ke ztrátě stávajícího

¹⁵⁴ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 8. listopadu 1995, sp. zn. Pl. ÚS 05/95

¹⁵⁵ § 776 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. §776 – 793 OZ. In: HRUŠÁKOVÁ a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014. s. 520 - 594

¹⁵⁷ § 776 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁵⁸ § 779 odst. 1 tamtéž

¹⁵⁹ § 783 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

těch je zapotřebí soudního rozhodnutí nebo souhlasného projevu. Dítě, které se tedy narodí rodičům dle první domněnky, nabyde státní občanství narozením dle § 4 zákona č. 186/2013 Sb.

První ze dvou ustanovení říká, že dítě, které se narodí ženě, která nemá české státní občanství, nabyde občanství České republiky po muži, který je občanem České republiky, dnem právní moci rozhodnutí soudu o určení jeho otcovství.¹⁶⁰ Předchozí právní úprava ještě doplňovala podmínku, že se musí jednat o dítě narozené mimo manželství,¹⁶¹ což vedlo k vlnám kritiky. Mohla totiž nastat situace, že za doby trvání manželství manžel matky dítěte popřel své otcovství a následně došlo k určení otcovství soudem (souhlasným projevem) muži se státním občanstvím České republiky, ale dítě se již českým státním občanem nestalo, jelikož nebylo nemanželské.¹⁶² Naštěstí zákonodárce přestal činit rozdíly mezi dětmi narozenými v manželství a mimo něj a tuto konstrukci do nové právní úpravy nepřijal. Z důvodové zprávy k aktuální právní úpravě dále vyplývá, že se jedná o nabytí státní občanství ex lege, jelikož soud při své činnosti dostatečně a s jistotou zjistí, kdo je otcem dítěte a je tak možné ze státního občanství otce dovodit občanství jeho dítěte již bez dalšího řízení.¹⁶³

Druhé ustanovení rozlišuje postup pro nabytí občanství určením otcovství souhlasným prohlášením muže a matky dítěte, dle státního občanství matky. V případě, že se jedná o občanku jiného státu Evropské unie, bezdomovkyni nebo ženu, která má povolený trvalý pobyt na území České republiky, postačuje pouhé souhlasné prohlášení a dítě se stává občanem České republiky.¹⁶⁴ Jsou zde opět vidět liberalizační tendence v nabývání občanství v rámci Evropské unie. Ovšem v případě, že je matkou dítěte žena, která nespadá do žádné z výše uvedených kategorií, je k činěnému souhlasnému prohlášení také potřeba prokázat otcovství příslušnému matričnímu úřadu genetickou zkouškou ve formě znaleckého posudku.¹⁶⁵ Hypoteticky může tímto krokem dojít ke snižování případu obcházení zákona, kdy by státní občan České republiky pod vidinou finančního zisku mohl podnikl tyto kroky v případech, kdy matka není občankou Evropské unie, bezdomovkyně nebo s trvalým pobytem na území republiky a snaží se získat

¹⁶⁰ § 6 zákona č. 186/2013 Sb.

¹⁶¹ § 4 zákona č. 40/1993 Sb.

¹⁶² VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s. 51

¹⁶³ Sněmovní tisk 827/0, vládní návrh zákona o státním občanství, s. 55

¹⁶⁴ § 7 odst. 1 zákona č. 186/2013 Sb.

¹⁶⁵ § 7 odst. 2 zákona č. tamtéž

občanství pro své dítě.¹⁶⁶ Otázkou je, kde se bere ta důvěra, že občané států Evropské unie nevyužijí stejný postup pro získání občanství jejich dětí. Zákodárce pravděpodobně předpokládá, že díky již tak výhodnému postavení těchto cizinců na území republiky vyplývajícím z komunitárních předpisů, nebudou mít potřebu tímto způsobem zákon obcházet, jelikož by to jejich postavení v rámci cizineckého práva nezlepšilo.

Jako diskriminační a nadbytečné se může jevit právě podmínka prokázání otcovství pomocí genetického testu.¹⁶⁷ Trestní zákoník za protiprávní jednání označuje výše uvedenou situaci, tedy situaci, kdy za účelem vidiny majetkového prospěchu (úplata za prohlášení otcovství) fyzická osoba („otec“) dopomůže jiné osobě (matce) k získání pobytu na území republiky.¹⁶⁸ Vše se děje prostřednictvím dítěte, které získá občanství po otci souhlasným prohlášením, na základě jehož udělení může matka požádat o trvalý pobyt na území státu. Trestní zákoník tak postihuje prohlašujícího otce. Vedle toho ustanovení zákona o pobytu cizinců na území České republiky postihuje jednání matky, popřípadě též „nového otce“, který by učinil souhlasné prohlášení o otcovství až po nabytí občanství dítěte na základě prvního „otce“, která se jako žadatel o udělení trvalého pobytu dopustila podvodného jednání s cílem získat toto povolení.¹⁶⁹ Z mého pohledu je tedy podmínka předložení genetického testu namístě a nepůsobí nadbytečně, jelikož má za úkol předejít všem výše zmíněným situacím a nemůže tedy vůbec dopustit možnost obcházení zákona, jelikož bez genetického testu není souhlasné prohlášení relevantní a nenese s sebou žádné právní následky. Souhlasím však s názorem, že genetické testy jsou značně nákladným výdajem pro rodinu, která usiluje o nabytí občanství pro své dítě.¹⁷⁰ Zákodárce však na situaci, kdy si rodina, ve které matka dítěte není občankou České republiky, státu Evropské unie nebo bezdomovkyní tento výdaj nemůže dovolit, myslel v ustanovení § 28 zákona. Jedná se o speciální úpravu udělení státního občanství. Podmínkou je, že

¹⁶⁶ KRYSKA, David. Obcházení zákona s cílem získat povolení k přechodnému pobytu jiným způsobem. In JÍLEK, Dalibor, POŘÍZEK, Pavel (eds). *Aktuální právní problémy azylového a cizineckého práva*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2016, s. 156

¹⁶⁷ ČIŽINSKÝ, Pavel. Stručná analýza některých problémů návrhu zákona o státním občanství ČR. [online]. Migraceonline.cz, 26. dubna 2012 [citováno 23. září 2018], s. 10. dostupné na <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/strucna-analyza-nekterych-problemu-navrhu-zakona-o-statnim-obcanstvi-cr>

¹⁶⁸ § 341 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁹ § 87k odst. 1 písm. b) zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷⁰ Ceny se pohybují kolem 15 000,- Kč, např. <http://www.otcovstvi-urceni.cz/znalecky-posudek/>

souhlasné prohlášení matky a muže ohledně určení otcovství nemá účelový charakter s cílem získat pro ženu nebo dítě oprávněný pobyt na území státu nebo s cílem zneužít systém státní sociální podpory. V rámci toho Ministerstvo vnitra prověřuje faktický vztah otce k dítěti a to konkrétně, zda žije s dítětem ve společné domácnosti, nebo je s ním v pravidelném kontaktu, podílí se na jeho výchově a plní vůči němu vyživovací povinnost.¹⁷¹ Primárně je toto ustanovení určeno pro rodiny, kdy otec, který činí souhlasné prohlášení o určení otcovství není biologickým otcem dítěte a nebylo by tak možné ani genetické testy předložit, jelikož by otcovství neprokázaly, ale naopak vyloučily. Není však protiprávní, aby toto ustanovení využily také rodiny, kdy souhlasné prohlášení činí biologický otec, ale z finančního hlediska jsou pro ně genetické testy dosažitelné, jak již bylo výše řečeno. Dále jsou stanoveny lhůty, do kterých je potřeba žádost o udělení občanství podat, oprávněné osoby, které ji mohou podat, příslušný správní orgán a právo požadovat součinnost tohoto orgánu po jiných orgánech. Takto je možné udělit občanství osobě mladší 18 let, přičemž rozhodný je okamžik určení otcovství. Dítě pak nabyde státní občanství dnem, kdy dojde k převzetí listiny o udělení státního občanství České republiky jeho zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. Tím je této listině přiznávám konstitutivní charakter.¹⁷² Mám za to, že, s přihlédnutím k jazykovému výkladu, je na tento způsob nabytí občanství při splnění zákonných podmínek právní nárok, oproti „klasickým“ případům udělení občanství, na které právní nárok není,¹⁷³ jelikož zákonodárce v tomto případě upustil od spojení „*státní občanství České republiky lze udělit*“ a „*ministerstvo může udělit státní občanství České republiky*“ a použil pouhé „*ministerstvo udělí státní občanství České republiky*“.

3.3. Osvojením

Zákon č. 186/2013 Sb. konkretizuje a rozšiřuje úpravu nabytí občanství České republiky osvojením zakotvenou již v přechozí právní úpravě, do které byl však tento právní institut začleněn teprve novelou č. 272/1993 Sb. Do 11. listopadu 1993 tedy nebylo možné nabýt státní občanství České republiky osvojením.

Dnes zákon rozlišuje dvě možnosti nabytí občanství osvojením, a to podle orgánu, který o tomto osvojení rozhodoval. Pokud o osvojení rozhodovala orgán

¹⁷¹ § 28 zákona č. 186/2013 Sb.

¹⁷² Sněmovní tisk 827/0, vládní návrh zákona o státním občanství, s. 67-68

¹⁷³ § 12 zákona č. 186/2013 Sb.

České republiky, nabývá fyzická osoba české občanství, pokud je jedním z osvojitelů osoba se státním občanstvím České republiky. Za den nabytí občanství se považuje den nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení,¹⁷⁴ není tedy rozhodné, kdy dojde k vydání osvědčení prokazující státní občanství.

Pokud o osvojení nerozhodoval vnitrostátní orgán, nýbrž orgán cizího státu, nabyde dítě občanství za stejné podmínky jako v předchozím ustanovení, ale nad to je potřeba, aby bylo osvojení uznáno v České republice podle zákona o mezinárodním právu soukromém.¹⁷⁵ Rozhodnutí bude v České republice uznáno, pokud se to nepříčí veřejnému pořádku, nebrání tomu výlučná pravomoc českých soudů a z hmotněprávního hlediska by bylo přístupné i v České republice.¹⁷⁶ V případě „zahraničního osvojení“ je ještě potřeba zapsat osvojené dítě do tzv. zvláštní matriky a následně je dítěti vystaven český rodný list. Tomu však předchází vydání osvědčení prokazující nabytí státního občanství, které vydává krajský úřad dle místa trvalého pobytu dítěte, jehož občanství se osvědčuje, popřípadě dle jeho posledního trvalého pobytu na území České republiky. V případě, že takový pobyt není u dítěte evidován, je místně příslušným Úřad městské části Praha 1. Bez tohoto osvědčení by matrika neprovedla příslušný záznam.¹⁷⁷ Zákon v obou případech nerozlišuje mezi osvojením zrušitelným a nezrušitelným.

Přechozí právní úprava výslovně nezmiňovala situaci, kdy by se na osvojení podílel cizí státní orgán svým rozhodnutím. Neznamená to však, že by dítě, které bylo osvojeno českými občany, ale o jeho osvojení rozhodoval jiný stát, nenabylo občanství České republiky, pouze se toto muselo doktrinálně dovozovat. Zákonodárce tedy správně vyplnil legislativní mezeru.

K datu účinnosti zákona, tedy k 1. lednu 2014, je na základě přechodného ustanovení přiznáno české státní občanství také osobám, jejichž alespoň jeden z osvojitelů byl nebo by byl ke dni 1. ledna 1969 českým státním občanem a tento osvojenec nenabyl české státní občanství jiným způsobem a pokud jde o osvojení z cizího státu, lze toto osvojení uznat.¹⁷⁸ Osvojevcům je tak dána možnost získat

¹⁷⁴ § 8 zákona č. 186/2013 Sb.

¹⁷⁵ § 9 tamtéž

¹⁷⁶ § 63 odst. 1 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷⁷ § 42 a násl. zákona č. 186/2013 Sb.

¹⁷⁸ § 71 zákona č. 186/2013 Sb.

české státní občanství tímto zjednodušeným způsobem a opět tím dochází k upřesnění předchozí právní úpravy.

K úplnosti dodám, že český právní řád rozlišuje od roku 2014 osvojení osob do 18 let a osvojení zletilého. V rámci výkladu zákona o státním občanství se však nabytí občanství prostřednictvím osvojení bude vztahovat pouze na první případ, tedy na osoby nezletilé.¹⁷⁹

3.4. Nalezením na území

Z dosavadního výčtu způsobu nabytí státního občanství České republiky je nalezení prvním způsobem, který je považován za originární, jelikož nejde o nabytí občanství odvozením od občanství jiné osoby.¹⁸⁰ Z toho důvodu zde není možno uplatňovat zásada *ius sanguinis*, nýbrž zásada *ius soli*.

Osoba mladší 3 let, která byla nalezena na území republiky, nabývá české občanství dnem takového nalezení, pokud se nepodařila zjistit její totožnost a pokud nevyjde najevo do 6 měsíců od jejího nalezení, že nabyla státní občanství dle vnitrostátního práva jiného státu. Osoba, v tomto případě dítě, tak nabývá občanství zpětně ke dni nalezení. V případě pochybností, kdy k takové dni došlo, rozhodne na návrh nebo *ex offio* Ministerstvo vnitra.¹⁸¹

Ve srovnání s předchozí právní úpravou můžeme hovořit o viditelném posunu v rámci právní jistoty. Předchozí úprava totiž nestanovovala lhůtu k vyvrácení domněnky nabytí jiného občanství, což bylo také kritizováno z řad odborné veřejnosti.¹⁸² Mohlo se tak stát, že i po desítkách let byla osoba pozbyla občanství, jelikož se prokázalo nabytí státního občanství jiného státu. V případě, že se nyní po uplynutí stanovené lhůty prokáže, že osoba v době nabytí občanství z titulu nalezení měla občanství i jiného státu, nedojde k pozbytí tohoto občanství, nýbrž se osoba stane bipolitou.

Oproti předchozí právní úpravě je nyní také stanovena přesná věková hranice umožňující dítěti nabytí občanství České republiky tímto způsobem. Podle stanoviska Ministerstva vnitra se „nalezenou fyzickou osobou“ rozumí osoba, u které nebylo možné zjistit totožnost a nemohla sama ovlivnit fakt, že se se ztratila nebo byla opuštěna a následně byla nalezena. Dále: „*Tato pasivita je způsobena rozumovým nedostatkem nalezené fyzické osoby, tj. především nízkým věkem*

¹⁷⁹ § 2 tamtéž

¹⁸⁰ VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s. 17

¹⁸¹ § 10 zákona č. 186/2013 Sb.

¹⁸² VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s. 53

nalezence, popř. jeho mentální retardací či duševní poruchou.“¹⁸³ V souladu s tímto tvrzením nelze za nalezence, kterému je umožněno nabýt státní občanství, považovat osobu, která je sice neznámé totožnosti, ale současně je zřejmé, že na území republiky pobývá nelegálně a neprokázání jejího původu je pouze její nevolí, nikoli nedostatkem rozumové a volní vyspělosti.¹⁸⁴

Je zřejmé, že se tímto ustanovením naplňují tendence zamezovat v mezinárodním měřítku bezdomovectví, vycházející z Evropské úmluvy o státním občanství a Úmluvy o omezení případů bezdomovectví. Právě v souvislosti s těmito dokumenty byla stanovena hranice věku 3 let, když pojem nalezené osoby vykládají jako „nově narozené dítě“, tedy dítě nízké věkové hranice.¹⁸⁵ Problém však shledávám právě v přesně určené věkové hranici, kdy bude velmi těžce prokazatelné, z důvodu odlišného fyzického i mentálního vývoje jedinců, zda má dítě ještě nárok na nabytí občanství nalezením, nebo zda je vyššího věku. V případě nalezených osob starších tří let zákon stanovuje odlišnou právní úpravu, kdy již nejde o nabytí státního občanství bez projevení vůle, nýbrž dochází k nabytí udělením.¹⁸⁶ Bude se jednat o situace, kdy je nalezena nezletilá osoba, která je prokazatelně starší tří let nebo půjde o osobu zletilou, která však trpí například vážnou duševní poruchou. Podmínky jsou stanoveny stejně jako u dětí do tří let věku, tedy nemůže se jednat o úmyslné obcházení zákona, kdy osoba nelegálně vstoupí na území České republiky a odmítá o sobě sdělit osobní údaje a v době do šesti měsíců od nalezení není prokázáno, že nabyla jiné státní občanství.¹⁸⁷ Jedná se o správní řízení, které může být zahájeno ex offio nebo také na návrh opatrovníka fyzické osoby. Za den nabytí státního občanství se pak považuje den převzetí listiny o udělení státního občanství České republiky, kterou vydává Ministerstvo vnitra, opatrovníkem.¹⁸⁸

Je možno uzavřít, že došlo k výraznému posunu tohoto institutu oproti předchozí právní úpravě, která byla strohá a obsahovala mnoho mezer, které musely být vyplňovány právní naukou. Dle mého názoru se nejednalo o příliš

¹⁸³ Stanovisko Ministerstva vnitra ze dne 11. května 2006 č.j. vS-83 7/50/2-20

¹⁸⁴ VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s. 52

¹⁸⁵ Konkrétní věková hranice byla obsažena také v § 5 zákona č. 40/1993 Sb., ale novelou č. 357/2003 Sb. byla tato věková hranice z ustanovení vypuštěna z důvodu harmonizace s mezinárodními smlouvami, které žádné věkové omezení nekladou, pouze stanovují, že se jedná o nově narozené dítě. Z toho důvodu byla hranice 15 let neaplikovatelná, jelikož na tyto osoby se vztahuje ustanovení o udělení občanství

¹⁸⁶ § 30 zákona č. 186/2013 Sb.

¹⁸⁷ Sněmovní tisk 827/0, vládní návrh zákona o státním občanství, s. 68-69

¹⁸⁸ § 30 zákona č. 186/2013 Sb.

vhodně zvolený způsob dotváření práva z důvodu absence právní jistoty, která se promítala především v neexistenci lhůty pro možnost přezkumu nabytí občanství jiného státu a v tom důsledku umožnění prakticky kdykoliv vyvrátit právní domněnku nabytí státního občanství České republiky a pozbytí tak české občanství i po několika letech.

3.5. Prohlášením

Aktuální právní úprava zakotvuje šest situací, na základě kterých může dojít k nabytí státního občanství České republiky prohlášením.¹⁸⁹ Pokud bychom chtěli srovnávat tuto formu nabývání s procesem získání občanství udělením, dojdeme k závěru, že se bezesporu jedná o jednodušší způsob získání občanství. Podmínky pro nabytí občanství jsou v případě prohlášení jasně stanovené a v určitých případech se váží pouze na vlastnosti osoby nebo její postavení, která tímto způsobem touží nabýt státní občanství a nejsou tak vázány např. na prokázání znalostí. Samotný proces zjišťování splnění podmínek pro nabytí občanství je jednodušší a neumožňuje užití správního uvážení jako u institutu udělení, což je jeden ze základních rozdílů a zachovává právní jistotu. Ačkoliv se jedná o ustanovení, ve kterých se objevuje slovní spojení „*prohlášením může nabýt státní občanství České republiky...*“, nemůže se jednat o výraz pravomoci správního orgánu využít správního uvážení, jak k tomu chybně v určitých situacích správní orgán přistupoval.¹⁹⁰ Zákon totiž přesně vymezuje podmínky, za kterých vzniká nárok na získání občanství prohlášením. Jak již bylo zmíněno právě zjednodušená povaha tohoto institutu spočívá v tom, že „...*se omezuje pravomoc k rozhodování správního orgánu. Jeho role je omezena jen na ověření, zda jsou splněny zákonné podmínky. Pokud jsou splněny a osoba učinila před příslušným správním orgánem prohlášení o státním občanství, nevzniká zde prostor pro správní uvážení, jako je tomu v případě rozhodování o udělení státního občanství...*“¹⁹¹ Správní orgán je tak omezen pouze na ověření, zda prohlašovatel splnil podmínky pro nabytí občanství či nikoli.

Dalším důležitým rozlišujícím faktorem je rozhodně nárokovost získání občanství. V případě udělení se totiž jedná o opačnou situaci, u které zákon výslovně stanovuje, že na něj, i přes splnění zákonných podmínek, není právní

¹⁸⁹ § 31 až 37 tamtéž

¹⁹⁰ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 25. května 2017, sp. zn. 6 A 74/2015 - 25

¹⁹¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. června 2018, sp. zn. 2 As 232/2017 - 77

nárok.¹⁹² I díky tomu je aktuální právní úprava, především nabývání státního občanství udělení, hojně kritizována ze strany nevládních organizací zaměřující se na práci s migranty, které nabytí občanství české republiky shledávají za přísné a velice komplikované.¹⁹³

3.5.1. Dle § 31

Úvodní ustanovení, osahující úpravu nabytí státního občanství prohlášením, které se vztahuje na určitou skupinu osob, jež historicky mohla nebo měla získat státní občanství České republiky, výstižně označil Emmert za prostředek k „nápravě křivd minulých“,¹⁹⁴ jelikož poskytuje možnost fyzickým osobám, které, pozbyly nebo vůbec nenabýly československé občanství, nápravu tohoto stavu. Nejedná se o první pokus o tuto nápravu, jelikož o částečné odstranění těchto křivd se pokoušel např. již zákon o státním občanství některých bývalých československých státních občanů,¹⁹⁵ který však tuto myšlenku nepostihoval komplexně a v celé šíři.

První případ možnosti nabytí státního občanství prohlášením se týká osob, které pozbyly české, popřípadě československé státní občanství přede dnem nabytí účinnosti zákona č. 186/2013 Sb. Jedná se tak o osoby, které pozbyly státní občanství mezi lety 1918 až 2013 a nehraje roli, zda k pozbytí došlo odnětím, ztrátou nebo propuštěním. Půjde tak např. o osoby, které pozbyly občanství na základě dvoustranných mezinárodních smluv, kterými bylo Československo vázáno, ale také se dozajista jedná i o osoby, které o české státní občanství přišly v důsledky nabytí cizího státního občanství na základě projevu vlastní vůle. Výjimku z tohoto výčtu tvoří osoby, které pozbyly státní občanství na základě ústavního dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. nebo podle smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině č. 186/1946 Sb., a není jim umožněno tímto způsobem státní občanství znovu nabýt. V případě osob, které pozbyly státní občanství na základě výše uvedeného dekretu se dá hovořit o tzv. pojistce proti prolomení Benešových dekretů, na jejichž základě byly vysídlené německé a maďarské

¹⁹² § 12 zákona č. 186/2013 Sb.

¹⁹³ ŠTĚPÁNKOVÁ, Martina Získání českého občanství podle nového zákona. *SLOVO Bulletin pro cizince a o cizincích*. 2013, č.4, s. 7-8

¹⁹⁴ EMMERT, František *Přináší nový zákon...* s. 343

¹⁹⁵ Zákon č. 193/1999 Sb., o státním občanství některých bývalých československých státních občanů, ve znění pozdějších předpisů

osoby zbaveny občanství.¹⁹⁶ Stejně jsou vyňaty i osoby, které se staly (mohly stát) slovenskými státními občany ke dni 1. ledna 1969, resp. po 1. lednu 1969 nabyli státní občanství Slovenské socialistické republiky nebo Slovenské republiky a jsou dosud jejími občany. Prohlášení je dále umožněno bývalým československým státním občanům, kteří odešli do ciziny a kteří sice nezískali státní občanství dle zákona č. 39/1969 Sb., ale před svým odchodem do zahraničí měli na českém území trvalý pobyt, to ovšem platí opět pouze v případě, že nejsou slovenskými státními občany.¹⁹⁷ Jedná se o situaci, kdy sice osoba nenabyla v minulosti státní občanství, ale v souvislosti s její vazbou na rozhodné území má nárok na jeho získání nyní.¹⁹⁸

Oproti předchozí právní právě se jedná o rozšíření okruhu osob, na které toto ustanovení dopadá a také se vztahuje k širšímu časovému rozpětí. Již není ani podstatné, na základě jaké právní skutečnosti došlo k pozbytí občanství a jde tak o nepřímý projev souhlasu s rostoucím trendem dvojího občanství. Takto v období mezi lety 2014 a 2016 nabylo státní občanství celkem 2 190 osob.¹⁹⁹

3.5.2. Dle § 32

Lehce nadbytečně může pro některé kritiky působit § 32, který dává možnost nabytí občanství osobám, které k 31. prosinci 1992, tedy ke dni zániku České a Slovenské Federativní Republiky byli státním občany této republiky, ale nebyli českými státními občany ani státními občany Slovenské republiky. Podmínkou opět je, že osoba, která toto prohlášení činí, není státním občanem Slovenské republiky. Jedná se o ustanovení, které bylo v podobné formě obsaženo i v předchozí právní úpravě. Také je tím umožněno nabytí občanství prohlášením přímým potomkům výše uvedených občanů. Podmínky pro jeho získání jsou stejné, jako u jejich předků s výjimkou, že u nich není rozhodné, zda mají nebo ne občanství Slovenské republiky, což je opět v souladu s principem možnosti vícero občanství.²⁰⁰ Otázkou je, na kolik je toto ustanovení v praxi využitelné. V době československé federace existovalo totiž „dvojí“ občanství – federativní a republikové. Jediným mezinárodně uznávaným občanstvím bylo to federativní,

¹⁹⁶ EMMERT, František *Přináší nový zákon...* s. 343

¹⁹⁷ § 31 zákona č. 186/2013 Sb.

¹⁹⁸ Sněmovní tisk 827/0, vládní návrh zákona o státním občanství, s. 69

¹⁹⁹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Státní občanství ČR nabytá během let 2001 až 2016 - podle předchozího státního občanství* [online]. czso.cz, 30. dubna 2018 [cit. 16. září 2018]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/29578258/c09R91_2016.pdf/ba8d446f-0500-4a9c-b7d5-2a1ab4f8609e?version=1.0

²⁰⁰ § 32 zákona č. 186/2013 Sb.

kteře vřak bylo od republikovřch (českřch a slovenskřch) odvozováno. Podmínkou bylo, ře kařdř československř občan musí břt občanem jedné z republik, ale zároveň nesmř břt občanem obou.²⁰¹ Při tom republikovřho státnřho občanstvř se nabřvalo dle mřsta trvalřho pobytu. Z toho vyplřvá, ře bylo prakticky nemořné, aby jedna osoba nemřla občanstvř českř nebo slovenskř, ale zároveň mřla občanstvř československř. V praxi by se muselo jednat o osobu, kteřá se narodila před rokem 1969 v zahraničí, mřla československř státnř občanstvř, před vznikem federace neřila na ůzemř Československa a rodiče takovř osoby mřli trvalř bydliřtř na ůzemř budoucích republik (kařdř v jinř), neř opustili stát. Do toho by tato osoba musela břt „lhostejná“ k vřvoji na ůzemř státu a nebřt v kontaktu s československřmi ůřady. V přřpadě názoru Emmerta, kteřř toto ustanovenř označil za „nadbytečné“ si dovolřm oponovat. I kdyby existoval jen jedinř člověk, kteřř by do této kategorie spadal, má toto ustanovenř smysl. Ze statistik vyplřvá, ře jiř v roce 2014, tedy v prvřm roce ůčinnosti tohoto zákona, nabylo třmto zpřsobem občanstvř dvacet devřt osob. V roce 2015 se jednalo jiř o sto jedna a ke konci roku 2016 takto nabylo občanstvř dokonce sto devadesát devřt osob. Ačkoliv se jedná o zanedbatelnř počet v poměru s jinřmi zpřsoby nabytř občanstvř, jedná se o 329 československřch občanř (respektive jejich potomkř), kteřř zřskali mořnost nabytř státnřho občanstvř, kteřou by bez této právnř ůpravy nemřli.²⁰²

3.5.3. Dle ř 33

Dalřř situace myslela na osoby, kteře se narodily mimo ůzemř Československř republiky mezi obdobřm 1. řřjna 1949 do 7. kvřtna 1969 za předpokladu, ře alespoň jeden z rodičř byl ke dni narozenř této osoby československřm státnřm občanem a k 1. lednu 1969 se stal nebo by se stal českřm státnřm občanem.²⁰³ Státnř občanstvř je tak vřzáno na splněnř vřře uvedenřch podmřnek, kteře jsou kladeny na jejich předky. Minulř čas je pouřit ůmyslnř, jelikoř toto ustanovenř obsahuje prekluzivnř lhřtu, kteřá trvala jeden rok

²⁰¹ Zákona ř. 165/1968 Sb., o zásadřch nabřvání a pozbřvání státnřho občanstvř, ve znění pozdřřřřch předpisř

²⁰² ČESKř STATISTICKř ůŘAD. *Státnř občanstvř ČR nabytá břhem let 2001 ař 2016 - podle předchozřho státnřho občanstvř* [online]. czso.cz, 30. dubna 2018 [cit. 16. zřř 2018]. Dostupnř z: https://www.czso.cz/documents/11292/29578258/c09R91_2016.pdf/ba8d446f-0500-4a9c-b7d5-2a1ab4f8609e?version=1.0

²⁰³ ř 33 zákona ř. 186/2013 Sb.

ode dne nabytí účinnosti zákona a během níž muselo dojít k prohlášení.²⁰⁴ Ustanovení odráží problematiku nabývání občanství narozením v letech 1949 až 1969, kdy za účinnosti zákona č. 194/1949 Sb., nenabývalo dítě, které se narodilo v cizině pouze jednomu českému občanovi české občanství automaticky, nýbrž na základě souhlasu krajského národního výboru, který byl udělován na základě žádosti toho z rodičů, který byl občanem republiky. Pokud nebyla žádost podána do jednoho roku od narození dítěte nebo s ní krajský národní výbor nevyslovil souhlas, dítě nenabýlo české státní občanství.²⁰⁵

Za pomoci tohoto již neúčinného ustanovení nabylo české občanství celkem 492 osob.²⁰⁶

3.5.4. Dle § 34

Zákon také myslí na problematiku neoprávněného vydání dokladu prokazujícího státní občanství České republiky v případech, kdy osoba byla v dobré víře, že jí takový doklad náleží. Vlastník dokladu, nejčastěji se bude jednat o občanský průkaz, může nabýt občanství prohlášením v případě, že onen doklad nebyl ve lhůtě 10 let ode dne jeho vydání zrušen.²⁰⁷ Jedná se o výraz principu právní jistoty.²⁰⁸ Jakkoliv se může zdát, že k neoprávněnému vydání dokladu dojít nemůže, opak je pravdou. V historii docházelo k situacím, kdy příslušné úřady vydaly osvědčení o českém státním občanství občanu Slovenské republiky. Stávalo se tak v době po 1. květnu 1993, kdy Policie České republiky nebo matriční úřad měli pravomoc udělovat občanům razítko o státním občanství České republiky do československého federativního průkazu.²⁰⁹ Další evidovanou situací byly případy osvojení cizinců českými občany. Na základě novely zákona č. 40/1993 Sb. bylo umožněno dětem cizinců nabýt české státní občanství osvojením občanem České republiky. Problém nastal v případě, kdy k osvojení dítěte došlo přede dnem 11. listopadu 1993, tedy přede dnem účinnosti novely a

²⁰⁴ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Nabytí státního občanství České republiky prohlášením podle § 33 zákona o státním občanství České republiky* [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, 1. prosinec 2014 [cit. 27. září 2018]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/webpm/clanek/nabyti-statniho-obcanstvi-ceske-republiky-prohlasenim-podle-33-zakona-o-statnim-obcanstvi-ceske-republiky.aspx>

²⁰⁵ § 1 odst. 2 zákona č. 194/1949 Sb.

²⁰⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Státní občanství ČR nabytá během let 2001 až 2016 - podle předchozího státního občanství* [online]. czso.cz, 30. dubna 2018 [cit. 16. září 2018]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/29578258/c09R91_2016.pdf/ba8d446f-0500-4a9c-b7d5-2a1ab4f8609e?version=1.0

²⁰⁷ § 34 zákona č. 186/2013 Sb.

²⁰⁸ Sněmovní tisk 827/0, vládní návrh zákona o státním občanství, s. 70

²⁰⁹ VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor. *Státní občanství: komentář...*, s. 132

jednalo se o osvojení nezrušitelné. V případě osvojení nezrušitelného se do rodného listu dítěte zapisovali osvojitelé a nebylo již možné dohledat pokrevní rodiče. Následně pak při vydání prvního dokladu osvojenému dítěti (zpravidla občanský průkaz) vycházel úřad z informací uvedených v rodném listě. Z toho důvodu úřady bez váhání vydávali občanské průkazy, ve kterých bylo uvedeno právě české státní občanství, ačkoliv toto nemělo žádnou oporu v zákoně. Není možné v těchto případech shledávat nějaký úmysl obejít zákon, dítě totiž ani v dospělosti nemuselo vědět, že bylo osvojeno, a tak se mylně domnívalo, že je právoplatným občanem České republiky.²¹⁰ Novela zákona se snažila odstranit i toto pochybení, avšak svou nedokonalou úpravou (zpětně nabylo občanství České republiky dítě, jehož *oba* rodiče byly českými státními občany) byly napáchané škody napraveny až aktuálně účinným zákonem o státním občanství. V těchto problematických případech osvojení umožňuje díky přechodnému ustanovení nabýt státní občanství i osobě, jejíž osvojitel byl ke dni osvojení českým státním občanem, popřípadě by se jím stal k 1. lednu 1969, nabýt dnem účinnosti zákona státní občanství České republiky, pokud však toto občanství nenabylo jinak, tedy například dle § 34.²¹¹

Za rozporné v tomto ohledu shledávám délku lhůty, po kterou může správní orgán zrušit neoprávněně vydaný doklad. V případě obnovy řízení (viz kapitola 3.7.) je správnímu orgánu poskytnuta tři letá lhůta k zahájení obnovy řízení a změně původního rozhodnutí o splnění podmínek pro nabytí občanství prohlášením.²¹² Je samozřejmě na místě zakotvení lhůt, po které může správní orgán zasáhnout do tak významné statusové věci, kterou státní občanství je. Neztotožňuji se však již s délkou těchto lhůt. V případě obnovy řízení totiž správní orgán může své původní rozhodnutí změnit na základě zjištění, že osoba, která prohlášení učinila a chtěla tím dosáhnout zisku státního občanství, uvedla nepravdivé údaje, které byly tak závažného charakteru, že by v případě jejich známosti správní orgán rozhodl v její neprospěch. Oproti tomu má možnost správní orgán osobě, která žije v dobré víře, že jí občanství náleží a nejednala nikterak podvodně, „odejmou“ ve lhůtě deseti let. Z mého pohledu by bylo vhodné tuto úpravu alespoň sjednotit a to, v rámci zachování právní jistoty, ve prospěch ustanovení § 34 zákona č. 186/2013 Sb.

²¹⁰ ČERNÝ, Jan a VALÁŠEK, Miloš. *České státní občanství...*, s. 101

²¹¹ § 71 zákona č. 186/2013 Sb.

²¹² § 100 odst. 3 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

Toto ustanovení nebylo v praxi zatím mnohokrát využito a občanství na jeho základě do roku 2016 nabylo celkem 45 osob.²¹³

3.5.5. Dle § 35

Prohlášení ohledně nabytí státního občanství může učinit také fyzická osoba od 18 do 21 let věku, která má na území České republiky povolen trvalý pobyt, nebyla pravomocně odsouzena za trestný čin, popřípadě provinění a nejpozději od svých 10 let se až do okamžiku učinění prohlášení oprávněně zdržuje alespoň dvě třetiny této doby na území republiky.²¹⁴ Jedná se o případy „přistěhovalců druhé generace“, osoby, které se nenarodily občanům České republiky, avšak mají k této zemi, z důvodu dlouhodobého pobytu, blízký vztah. Nerozlišuje se mezi osobami, které se na území republiky narodily nebo se zde přistěhovali v období dětství, jelikož rozhodné v těchto případech je absolvování alespoň poloviny povinné školní docházky v České republice.²¹⁵ Není však umožněno nabýt státní občanství dítěti, které se do republiky přistěhovalo až po 10 roce života z důvodu již komplikovanějšího integračního procesu. V případě splnění podmínek je vysoce pravděpodobné, že jsou cizinci do české společnosti již prakticky zcela integrováni a nelze je tak považovat za cizince v pravém slova smyslu. Právě nabytím státního občanství celý proces integrace vrcholí. Navíc je tím umožněno dětem cizinců si dle svého uvážení zvolit, zda možnost nabýt občanství využijí, či nikoli a nejsou tak v tomto směru odkázáni na rozhodnutí rodičů, kteří mají možnost na základě procesu udělení pro sebe i pro ně „zajistit“ státní občanství i bez jejich souhlasu, pokud nejsou starší 15 let. S tímto ustanovením souvisí také § 73, který uvádí výjimku v rámci věku prohlášovatele. Možnost prohlášením nabýt občanství je tak dána i osobám starší 21 let, pokud potřebné prohlášení učiní do jednoho roku od nabytí účinnosti zákona o státním občanství, tj. do 1. ledna 2015.²¹⁶ Ačkoliv se toto ustanovení může jevit jako velké gesto ze strany státu, nemyslím si, že by došlo k jeho efektivnímu využití. Dle statistik v roce 2014 získalo občanství prohlášením dle § 35 a § 73 celkem 3

²¹³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Státní občanství ČR nabytá během let 2001 až 2016 - podle předchozího státního občanství* [online]. czso.cz, 30. dubna 2018 [cit. 16. září 2018]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/29578258/c09R91_2016.pdf/ba8d446f-0500-4a9c-b7d5-2a1ab4f8609e?version=1.0

²¹⁴ § 35 zákona č. 186/2013 Sb.

²¹⁵ Sněmovní tisk 827/0, vládní návrh zákona o státním občanství, s. 70

²¹⁶ § 73 zákona č. 186/2013 Sb.

779 osob.²¹⁷ Z mého pohledu se mohlo jednat o vyšší číslo, kdyby nebyla stanovená roční zákonná lhůta pro učinění prohlášení, nýbrž delší, čímž by dala cizincům větší prostor pro seznámení se s právní úpravou, jelikož se může jednat o mladé osoby, studující nebo pracující v zahraničí a nemající takový přehled v právním řádu České republiky, a umožnila jim nabytí občanství.

Dalším negativem je dozajista způsob výkladu ustanovení § 35, když k jeho interpretaci používá Ministerstvo vnitra čistě jazykový výklad. Ve spojení s § 37 odst. 3 totiž „*K nabytí státního občanství České republiky dochází dnem převzetí listiny o nabytí státního občanství České republiky...*“ Rozhodný tedy není věk, kdy dochází k učinění prohlášení, ale okamžik, kdy dojde k nabytí státního občanství prohlášením, tedy moment, kdy dojde k převzetí listiny prokazující tento stav. Za těchto okolností může dojít k situaci, kdy sice osoba učinila prohlášení v časovém intervalu, který je zákonem podmiňován, avšak z důvodů administrativních a úředních průtahů dojde k převzetí listiny až po avizovaném věku 21 let, což již neodpovídá zákonné konstrukci a nemůže tím dojít k nabytí státního občanství. Nemůžu než souhlasit s vysloveným názor ombudsmanky, která toto shledává za legislativní chybu.²¹⁸ Dále § 73 stanovuje podmínku pro osoby starší 21 let, že „...*může do 1 roku ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona učinit prohlášení o nabytí státního občanství České republiky...*“ a následně dojde k jeho nabytí. Zde se dle mého názoru jedná již o lhůtu, která slouží k projevu vůle směřujícímu k nabytí státního občanství, nikoli k samotnému převzetí listiny prokazující tuto skutečnost. Mezi těmito dvěma souvisejícími ustanoveními tak vzniká jasný rozpor a doporučila bych, aby se zákonodárce a správní orgány aplikující tuto úpravu oprostili od doslovného jazykového výkladu a vykládali tato ustanovení s ohledem na jeho smysl a účel.

3.5.6. Dle § 36

Poslední ustanovení týkající se nabytí státního občanství prohlášením se vztahuje k nabytí občanství v souvislosti se svěřením do náhradní péče. Jedná se o subsidiární ustanovení k § 38, u kterého je vyžadováno, aby dítě bylo apolitou a díky tomu nabyde státní občanství již pravomocným rozhodnutím o svěřením do

²¹⁷ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Státní občanství ČR nabytá během let 2001 až 2016 - podle předchozího státního občanství* [online]. czso.cz, 30. dubna 2018 [cit. 16. září 2018]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/29578258/c09R91_2016.pdf/ba8d446f-0500-4a9c-b7d5-2a1ab4f8609e?version=1.0

²¹⁸ Stanovisko ombudsmanky ze dne 6. října 2015, sp. zn. 5219/2015/VOP/MV. Dostupné na <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3534>>

takové péče, nikoli až následně při učinění prohlášení, jako je tomu v tomto případě, kdy již není stanovena podmínka bezdomovectví u dítěte. Samotnému prohlášení tedy musí předcházet rozhodnutí o svěřeni do náhradní péče. Prohlášení mohou učinit rodiče dítěte, jeho zákonný zástupce nebo opatrovník a také osoba, které bylo dítě svěřeno do péče rozhodnutím soudu, popřípadě ředitel zařízení, do kterého bylo dítě umístěno na základě soudního rozhodnutí. V případě činění prohlášení u osoby starší 15 let je potřeba součinnost této osoby v podobě projevení souhlasu s tímto úkonem.²¹⁹ Toto ustanovení si klade za cíl snazší integraci dítěte do společnosti a vytvoření reálných vazeb ke státu a jeho občanům.²²⁰

Ačkoliv toto ustanovení uvádí pouze dvě zákonné podmínky (legální pobyt na území a svěřeni do náhradní péče), na základě čehož by bylo možno dovozovat, že v případě jejich splnění má osoba, v jejíž prospěch je prohlášení činěno, „automaticky“ právo na nabytí občanství, je tento názor částečně mylný. Jak již bylo uvedeno výše, správní orgán při posuzování splnění podmínek pro získání občanství nedisponuje pravomocí využít správní uvážení. To ovšem neznamená, že nemůže pomocí interpretace právní normy „rozšířit“ podmínky pro získání občanství. Není tedy na překážku, když správní orgán zkoumá fakticitu náhradní péče a její vliv na dítě za účelem naplnění jejího cíle, kterým je dozajista již uvedená integrace do společnosti. V opačném případě, kdy by se na náhradní péči hledělo pouze z formálního hlediska, by mohlo docházet k obcházení zákona, kdy by rodiče dítě na rozhodnou dobu umístili do náhradní péče pouze za účelem získání státního občanství.²²¹ Nabytí občanství má dopomoci dítěti k plné integraci do společnosti, jelikož se jedná o děti, které jsou určitým způsobem znevýhodněné. Toto se však bude pravděpodobně týkat pouze případů, kdy dítě již nemá vazby na původní rodinu a potřeba jej začlenit a potřeba vytvořit vazby ke státu je vyšší, než snaha udržet sounáležitost rodinných vazeb, které už tak vykazují určitou poruchu. V případě, kdy by dítě svěřené do náhradní péče mělo stále rodiče, kteří o něj projevují zájem a pečují, bylo by v rozporu s principem zachování jednoty státního občanství rodiny²²² kdyby nabylo občanství jiného státu, než jsou jeho rodiče a místo přínosu pro dítě by to mohlo vést spíše ke

²¹⁹ § 36 zákona č. 186/2013 Sb.

²²⁰ Sněmovní tisk 827/0, vládní návrh zákona o státním občanství, s. 71

²²¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. června 2018, sp. zn. 2 As 232/2017-77

²²² Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. ledna 2014, sp. zn. 4 As 142/2013

komplikacím.²²³ Tímto způsobem nabylo občanství od účinnosti zákona do konce roku 2016 celkem 97 dětí.²²⁴

Všechny tyto formy prohlášení mají společná procesní pravidla. Věcně příslušným orgánem pro přijetí prohlášení je krajský úřad, místní příslušnost se řídí podle trvalého pobytu prohlášovatele, pokud se takové místo nalézá na území České republiky. Pokud nikoli, je věcně a místně příslušným Úřad městské části Prahy 1 a výjimku také tvoří prohlášení na základě § 36, kde je příslušným Ministerstvo vnitra. Není ani vyloučena možnost učinit prohlášení v zahraničí před zastupitelským úřadem, které ale dokumenty následně zašle příslušnému orgánu dle výše uvedených pravidel. Příslušný orgán dále posoudí, zda jsou splněny podmínky pro nabytí státního občanství a na základě tohoto procesu vydá rozhodnutí, zda osoba občanství nabyla či nikoli. Zákon taxativně stanovuje, které dokumenty musí osoba, jež prohlášení činí, ke svému prohlášení přiložit. Jedná se například o rodný list, doklady prokazující existenci československého státního občanství rodiče, pravomocné rozhodnutí soudu ohledně skutečnosti, o kterou se prohlášovatel opírá a další. Za okamžik nabytí občanství se považuje den, kdy došlo k převzetí listiny prokazující tuto skutečnost, v případě prohlášení činěném osobou, které byl neoprávněně vydán doklad prokazující občanství České republiky (§ 34) bude datem nabytí občanství den vydání prvního dokladu. Toto datum se též vyznačí v listině o nabytí občanství. Na postup příslušného správního orgánu při kontrole splnění podmínek pro nabytí státního občanství se obdobně použije ustanovení části druhé a třetí správního řádu.²²⁵

3.6. V souvislosti se svěřením do náhradní péče

V případě nabytí občanství v souvislosti se svěřením do náhradní péče se jedná o zcela nový způsob nabytí státního občanství v našem právním řádu a zároveň jde o další způsob nabytí občanství originálním způsobem, jelikož se vztahuje na děti-apatridy, u kterých není možné odvodit jejich občanství od předků. Náhradní péčí se myslí ústavní, pěstounská nebo jiná forma náhradní péče,²²⁶ tedy jiná než rodičovská péče, konkrétně pak svěřením dítěte do péče jiné

²²³ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 25. května 2017, sp. zn. 6 A 74/2015 – 25

²²⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Státní občanství ČR nabytá během let 2001 až 2016 - podle předchozího státního občanství* [online]. czso.cz, 30. dubna 2018 [cit. 16. září 2018]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/29578258/c09R91_2016.pdf/ba8d446f-0500-4a9c-b7d5-2a1ab4f8609e?version=1.0

²²⁵ § 37 zákona č. 186/2013 Sb.

²²⁶ § 3 t zákona č. 186/2013 Sb.

osoby nebo poručenství.²²⁷ Vyňato je osvojení, které je upraveno samostatným ustanovením zákona a bylo zmíněno výše.

Kumulativně musí být splněny podmínky, že dítě je bezdomovcem, narodí se na území České republiky a na tomto místě nepobývá ilegálně, tedy musí zde pobývat v souladu s jinými právními předpisy.²²⁸ Občanství nabývají však opět až pravomocným soudním rozhodnutím o svěření do náhradní péče.

Musíme zde rozlišovat nabytí občanství tímto způsobem a způsobem nalezením na území republiky. Ač je zde zřejmá podobnost těchto institutů (dítě bezdomovec, legální pobyt na území republiky), zákonodárce měl jistě důvod zakomponovat toto ustanovení do právního předpisu. Rozdílnost těchto dvou způsobů nabytí občanství shledávám především v postavení rodičů dítěte, kteří hrají v celém procesu nabytí občanství důležitou roli. V případě nalezení dítěte na území republiky se jedná o situaci, kdy není možno ověřit totožnost dítěte, není zde žádný zákonný zástupce, který by mohl poskytnout informace o totožnosti dítěte. Naopak u nabytí v souvislosti se svěřením do náhradní péče jsou rodiče dohledatelní, avšak nejeví o něj zájem a odkázali jej na pomoc ze strany státu. Stát se následně snaží o integraci dítěte do společnosti a umístění do náhradní rodiny. Oproti získání občanství osvojením je tento proces rychlejší a pro dítě výhodnější. Nevýhodu však spatřuji v samotném institutu svěření do náhradní péče, jelikož po právní moci rozhodnutí o svěření do takové péče nedochází k zpretrhání vazeb mezi dítětem a původní rodinou.²²⁹ Může tedy docházet k účelovému zneužívání tohoto institutu, kdy na konci se rodina bezdomovců opět o své dítě, již občana České republiky přihlásí, čímž získá výhodnější postavení v rámci cizineckého práva.

3.7. Řízení ve věcech nabytí státního občanství

Dle způsobu nabytí státního občanství můžeme rozlišit, zda se k jeho finálnímu kroku, tedy k jeho nabytí, použil subsidiárně správní řád či nikoli. V případě některých forem není za potřebí žádného jednání ze strany osoby, která má občanství nabýt a občanství získá ex lege²³⁰ nebo v rámci řízení, které je vedeno dle jiných předpisů.²³¹ V opačném případě musí být projevena vůle osoby,

²²⁷ § 928 a násl. zákona č. 89/2012 Sb.

²²⁸ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů

²²⁹ § 953 a násl. zákona č. 89/2012 Sb.

²³⁰ Např. narozením, kdy právě toto je skutečnost vedoucí k nabytí státního občanství

²³¹ Např. osvojením, kdy právní mocí rozhodnutí o něm dochází k nabytí občanství

kteřá má v úmyslu nabyt České státní občanství a tím je zahájeno správní řízení, jehož výsledkem je vydání rozhodnutí o nabytí státního občanství. Za případy, kdy je rozhodný projev vůle osoby, která má v úmyslu nabyt státní občanství a využije se tak postup stanovený správním řádem, se v českém právu jedná o úpravu nabytí občanství udělením a prohlášením.

V případě činění prohlášení, které má mít za následek nabytí státního občanství se jako okamžik zahájení řízení považuje den učinění prohlášení, na které se hledí jako na podání ve smyslu § 37 správního řádu. Jediným účastníkem se v tomto případě stává osoba, která prohlášení činí a s tím mu vznikají procesní práva a povinnosti. Správní orgán následně posoudí veškeré náležitosti podání jakož i splnění zákonných podmínek nezbytných pro nabytí státního občanství. V případě kladného vyřízení správní orgán nevydává písemné rozhodnutí, pouze vydá prohlášovateli listinu o nabytí státního občanství České republiky.²³² Jak již bylo uvedeno výše, k nabytí státního občanství dochází dnem převzetí této listiny (mimo § 34). V opačném případě, tedy v případě, kdy správní orgán neshledá splnění všech podmínek, vydá písemné rozhodnutí o tom, že osoby státní občanství nenabyla. Náležitosti rozhodnutí jsou stanoveny správním řádem.²³³ S tím také samozřejmě souvisí možnost bránit se proti takovému rozhodnutí pomocí řádného opravného prostředku.

Nově je v zákoně výslovně uvedena možnost obnovy řízení, která se netýká pouze případů nabytí státního občanství udělením, ale také prohlášením.²³⁴ Při obnově řízení ve věcech nabytí státního občanství se opět postupuje dle správního řádu.²³⁵ Jedná se o mimořádný opravný prostředek, který může buďto z moci úřední nebo na žádost osoby, o jejíž občanství se jedná, napravit vadné pravomocné rozhodnutí. Objektivní lhůta je stanovena na tři roky, subjektivní na tři měsíce a zákon přesně stanovuje podmínky, za kterých je možné tento opravný prostředek podat.²³⁶

Tímto je stanovena možnost správního orgánu v případě nabytí občanství prohlášením na základě obnovy řízení rozhodnout o tom, že osoba, která prohlášení učinila a následkem bylo nabytí státního občanství, nesplňuje

²³² § 65 zákona č. 186/2013 Sb.

²³³ § 68 zákona č. 500/2004 Sb.

²³⁴ § 39 zákona č. 186/2013 Sb.

²³⁵ § 100 a násl. zákona č. 500/2004 Sb.

²³⁶ § 100 zákona č. 500/2004 Sb.

požadavky stanovené zákonem a prohlášení učinit nemůže a státní občanství ve skutečnosti nenabyla. Výsledkem tedy je, že osoba, která učinila prohlášení není občanem České republiky. Aktuální právní úprava tak dává správnímu orgánu pravomoc, která do té doby byla pouze dovozovaná literaturou, postihovat osoby, které do prohlášení uvedly úmyslně nepravdivé údaje, které měly za následek nabytí státního občanství, jeho „odebrání“. Je však stále omezen principem proporcionality a právní jistoty, a proto je obnova řízení povolena jen v případě zatajení nebo zkreslení takových podmínek, které mají přímý a zásadní vliv na posouzení dané věci. V opačném případě se musí správní orgán dbát na šetření práv nabytých v dobré víře.²³⁷

Problém se může jevit právě v možném chápání tohoto procesu jako zbavení občanství, který může způsobovat rozpor s čl. 12 odst. 2 Ústavy, který říká, že „*Nikdo nemůže být proti své vůli zbaven státního občanství.*“ Dle nálezu ústavního soudu má být tento článek však interpretován v kontextu komunistického režimu, který tento institut používal jako sankční opatření a má sloužit k zamezování svévolnému zbavování občanství ze strany státních orgánů.²³⁸ I proto nemůže být obnova řízení a následné nové rozhodnutí považováno za libovůli správního orgánu, jelikož je mu pravomoc k tomuto aktu svěřena zákonem a jsou stanoveny jasná pravidla pro jeho aplikaci. Ačkoliv se tedy v konečném důsledku jeví nové rozhodnutí o nenabytí občanství jako jeho odejmutí, nemůže být takto právně chápáno, jelikož správní orgán pouze využije možnost k nápravě svého původního rozhodnutí, které bylo vydáno na základě nepravdivých skutečností a které by v případě jejich znalostí nebylo učiněno.

K zamezení teoriím o tom, že se v případě nového rozhodnutí v obnoveném řízení jedná o zbavení státního občanství, by bylo možné také tím, že by rozhodnutí o nenabytí mělo účinky *ex tunc*. Aktuální právní úprava vychází z předpokladu, že „...*prohlašovateli zanikne státní občanství České republiky dnem nabytí právní moci rozhodnutí o tom, že státní občanství České republiky nenabyl.*“²³⁹ Z formálního hlediska se tedy jedná o případ, kdy k zániku dochází *ex nunc*. Na druhou stranu však z ustanovení vyplývá, že prohlašovatel nikdy státní občanství nenabyl a fakticky se jedná o zánik *ex tunc*. Jedná se tedy o vnitřní rozpor ustanovení, které by v budoucnu mělo být novelizováno tak, aby

²³⁷ Sněmovní tisk 827/0, vládní návrh zákona o státním občanství, s. 72

²³⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 8. listopadu 1995, sp.zn. Pl. ÚS 05/95

²³⁹ § 39 zákona č. 186/2013 Sb.

nevznikaly pochybnosti. Pokud by se totiž aplikovala premisa, že občanství zaniká ex tunc, mělo by to vliv nejen na samotnou osobu, která nikdy občanství nenabyla, ale také na osoby blízké. Především by se jednalo o potomky, kteří by původně své občanství odvozovali dle zásady ius sanguinis, ale díky ztrátě občanství předka k tomu dojít nemůže. V takovém případě by se občanství u dítěte muselo posuzovat dle zásady ius soli, kdy by zároveň jeho rodiče museli splňovat podmínky pro umožnění nabytí občanství takovým způsobem, čehož by nemuselo být vždy dosaženo. Pro takové případy bych volila změnu právní úpravy, která by šetřila nabytá práva potomků, jež se na podvodném jednání svých rodičů s úmyslem nabýt státní občanství, nikterak nepodílely.

Nadto je potřeba upozornit na možné problémy v návaznosti na konečné rozhodnutí o tom, že osoba státní občanství nenabyla. V případech kolize vnitrostátních úprav totiž může dojít k situacím, kdy osoba činící prohlášení tímto aktem pozbyde své dosavadní státní občanství, ale v konečné fázi nenabyde to české a stane se z ní bezdomovec. V takových situacích je určitě na místě, aby správní orgán pečlivě šetřil a zkoumal, zda jsou opravdu dány podklady pro změnu původně kladného rozhodnutí a zda jsou tak závažné, aby díky nim došlo k novému rozhodnutí ve věci, jak ostatně uvedl i Evropský soudní dvůr v rozsudku Rottmann. Rozsudek zdůraznil, že v případě zjištění podvodného jednání osoby, která za pomoci takového jednání nabyla státní občanství, musí státní orgán v případě zvažovaného zrušení původního rozhodnutí pečlivě postupovat v souladu se zásadou proporcionality a zohlednit veškeré důsledky, které s sebou toto zrušení nese jak pro dotyčného, tak i pro jeho rodinné příslušníky. Konkrétně je potřeba zkoumat míru protiprávního jednání, dobu uplynulou od vydání původního rozhodnutí, jakož i možnost nabýt předchozí státní občanství, pokud díky nabytí nového došlo k jeho ztrátě.²⁴⁰ Neznamená to však, že kdyby osoba neměla možnost nabýt zpět své původní občanství, nemůže správní orgán zrušit své původní rozhodnutí a vydat nové, záporné, které bude mít za následek ztrátu občanství a založí tím jeho bezdomovectví, jelikož toto právo je jim komunitárním právem uděleno v případě podvodného jednání občana.²⁴¹

²⁴⁰ Soudní dvůr: rozsudek ze dne 2. března 2010, *Janko Rottmann proti Freistaat Bayern*, C-135/08, Sb. rozh. s. I-01449, body 55-59

²⁴¹ Čl. 7 odst. 1 písm. b) Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 76/2004 Sb. m. s.

Závěr

Ač s může zdát, že institut státního občanství již nehraje tak důležitou roli, jako v historických etapách vývoje českého státu z důvodu globalizace, sjednocování vnitrostátních úprav a vzájemných mezistátních dohod, které již poskytují podobný rozsah práv i osobám, které nejsou státními občany státu, na kterém se nachází, což je ve velké míře možno vidět na komunitární úpravě a také již upuštění od principu jediného občanství, dozajista je stále důležitým prvkem a pojmovým znakem svrchované moci státu.

Práce si kladla za cíl komplexně prezentovat vybrané způsoby nabytí státního občanství České republiky ve světle zákona č. 186/2013 Sb., který dnem 1. ledna 2014 nahradil předchozí právní úpravu zakotvenou v zákoně č. 40/1993 Sb. Ta posloužila jako komparační nástroj při analýze jednotlivých institutů stejně jako i další zdroje.

První kapitola vymezila základní pojem státní občanství a s ním související pojmy. Důležité je tyto pojmy od sebe rozlišovat především z hlediska garantovaných a poskytovaných práv občanům, ale i cizincům a osobám s jiným statutem. Významným posunem v české legislativě se stalo umožnění vícenásobného občanství, jehož akceptování bylo pro Českou republiku a předchozí státní útvary na jejím území do té doby zcela nemyslitelné. Stalo se tak na popud mezinárodních politických tendencí a rozšiřování tohoto institutu v ostatních státech světa. Značnou roli v procesu zlegalizování tohoto fenoménu hrály jak mezinárodní dohody, tak i dohody na poli Evropské unie, které se tímto snaží zamezovat jinému nežádoucímu fenoménu – bezdomovectví. Jedna z podkapitol byla věnována různým obecným způsobům nabytí státního občanství, které se v českém právu dají dodnes dohledat, ale také ty, které zde byly jen historicky.

Druhá kapitola provedla historický exkurz existujících právních úprav státního občanství na českém území. Důležitá byla zejména z důvodu lepšího pochopení vývoje tohoto institutu, který byl, a stále je, neodmyslitelně spjat s politickou situací. Uvedení některých období bylo o to více důležité, jelikož aktuální právní úprava vychází z těchto historických událostí a váže se na proces nabývání a pozbývání občanství v minulosti.

Hlavní kapitola práce byla věnována aktuální právní úpravě, která do českého právního řádu přinesla pár novinek. Nemůže být však řeč o vyložené

přeměně institutu nabývání občanství, spíše by se dalo hovořit o novelizaci předchozí právní úpravy. Byly rozebrány jednotlivé formy nabytí státního občanství, poukázáno na rozdíly s předchozí právní úpravou a také nastínění možného budoucího vývoje. Zákon se poměrně zdárně vypořádá s komplexní úpravou nabývání státního občanství prohlášením, kterou oproti předchozí úpravě rozšířil na větší okruh osob a větší okruh právních skutečností, na základě kterých je možnost nabytí státního občanství. Nově došlo k úpravě nabývání státního občanství v souvislosti se svěřením do náhradní péče a k nápravě legislativních chyb v rámci nabytí občanství osvojením. Dále došlo k rozvolnění podmínek pro udělení občanství narozením za využití zásady *ius soli*. Součástí kapitoly byla také podkapitola věnující se správnímu řízení, které je nedílnou součástí v procesu nabývání státního občanství u některých jeho forem. Podrobněji byla rozebrána možnost obnovy řízení, která je již tímto zákonem výslovně uváděna.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008, 896 s.

ČERNÝ, Václav; VALÁŠEK, Miloš: *České státní občanství. Ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s.

EMMERT, František. *Dvojití občanství v českém právu*. Vydání druhé. V Praze: C.H. Beck, 2014, 130 s.

EMMERT FRANTIŠEK. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, 216 s.

FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 330 s.

FILIP, Jan; SVATOŇ, Jan. *Státověda*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 400 s.

FILIP, Jan, SVATOŇ, Jan, ZIMEK, Josef. *Základy státovědy*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2002, 266 s.

GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 520 s.

JELLINEK, George. *Všeobecná státověda*. 1. vyd. Praha: Laichter, 1906, 866 s.

KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2016, 810 s.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. §§776 – 793 OZ. In: HRUŠÁKOVÁ a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, 1932 s.

KUBEČKOVÁ, Magdaléna. *Občanství EU a vybrané aspekty jeho vlivu na ČR*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010, 121 s.

VALÁŠEK, Miloš, KUČERA, Viktor: *Státní občanství: komentář: zákon o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky a vybrané související právní předpisy a mezinárodní dokumenty: (podle stavu k 1. 9. 2006)*. Praha: Linde, 2006, 287 s.

Časopisecké a sborníkové zdroje

EMMERT, František: Přináší nový zákon o státním občanství liberalizaci, nebo naopak posiluje mocenskou autoritu státu? *Právní rozhledy*. 2014, roč. 22, č. 10, s. 343-349

KRYSKA, David. Obcházení zákona s cílem získat povolení k přechodnému pobytu jiným způsobem. In JÍLEK, Dalibor, POŘÍZEK, Pavel (eds). *Aktuální právní problémy azylového a cizineckého práva*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2016, s. 156-168

KUČERA, Viktor. Udělování státního občanství – řádné odůvodňování zamítavých rozhodnutí jako pojistka proti svévoli a garance přezkoumatelnosti. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 18, s. 663

ŠTĚPÁNKOVÁ, Martina. Získání českého občanství podle nového zákona. *SLOVO Bulletin pro cizince a o cizincích*. 2013, roč. 10, č.4, s 7-8

Sněmovní tisk 827/0, vládní návrh zákona o státním občanství, 88 s.

Oběžník Ministerstva vnitra ze dne 24. května 1919 č. 21419, věst. I, 118

Stanovisko Ministerstva vnitra ze dne 11. května 2006 č.j. vS-83 7/50/2-20

Právní předpisy

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s. ze dne 1. června 1811, Obecný občanský zákoník rakouský

Zákon č. 11/1918 Sb. o zřízení samostatného státu československého

Zákon č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon 236/1920 Sb., kterým se mění a doplňují dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice československé, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o říšském občanství ze dne 15. září 1935

Ústavní dekret č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku

Ústavní dekret presidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské

Zákon č. 102/1947 Sb., o nabývání a pozbývání československého občanství sňatkem, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 34/1953, jímž některé osoby nabývají čs. státní občanství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 72/1958 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o nabývání a pozbývání československého státního občanství

Ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Ústavní zákon č. 143/1968, o československé federaci, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 165/1968 Sb. o zásadách nabývání a pozbývání státního občanství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon ČNR č. 39/1969 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 88/1990 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o nabývání a pozbývání československého státního občanství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 272/1993 Sb. ze dne 12. října 1993, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky

Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zákon č. 193/1999 Sb. o státním občanství některých bývalých československých státních občanů

Zákon č. 325/1999 Sb. o azylu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 108/2004 Sb. m. s., Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2002 Sb. m. s., Úmluva o omezení případů bezdomovectví

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 76/2004 Sb. m. s., o Evropské úmluvě o státním občanství

Smlouva č. 300/1938 Sb., mezi Československou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce

Smlouva o Evropské unii

Smlouva o fungování Evropské unie

Směrnice Rady 94/80/ES ze dne 19. prosince 1994

Judikatura

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. září 1994, sp. zn. Pl. ÚS 9/94

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 8. listopadu 1995, sp. zn. Pl. ÚS 05/95

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. května 2007, sp. zn. 1 As 62/2006

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. ledna 2014, sp. zn. 4 As 142/2013

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 25. května 2017, sp. zn. 6 A 74/2015 – 25

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. června 2018, sp. zn. 2 As 232/2017-77

Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 6. dubna 1955, *Případ Nottebohm (Lichtenštejnsko proti Guatemale)*, zprávy MSD 1955

Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 2. března 2010, *Janko Rottmann proti Freistaat Bayern*, C135/08, Sb. rozh. s. I-01449

Internetové zdroje

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Státní občanství ČR nabytá během let 2001 až 2016 - podle předchozího státního občanství* [online]. czso.cz, 30. dubna 2018 [cit. 16. září 2018]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/29578258/c09R91_2016.pdf/ba8d446f-0500-4a9c-b7d5-2a1ab4f8609e?version=1.0

ČIŽINSKÝ, Pavel. Stručná analýza některých problémů návrhu zákona o státním občanství ČR. [online]. Migraceonline.cz, 26. dubna 2012 [citováno 23. září 2018], s. 10. dostupné na <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/strucna-analyza-nekterych-problemu-navrhu-zakona-o-statnim-obcanstvi-cr>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Nabytí státního občanství České republiky prohlášením podle § 33 zákona o státním občanství České republiky* [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, 1. prosinec 2014 [cit. 27. září 2018]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/webpm/clanek/nabyti-statniho-obcanstvi-ceske-republiky-prohlasenim-podle-33-zakona-o-statnim-obcanstvi-ceske-republiky.aspx>

Stanovisko ombudsmana ze dne 6. října 2015, sp. zn. 5219/2015/VOP/MV. Dostupné na <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3534>

Resumé

The thesis deals with the acquisition of citizenship of the Czech Republic by birth, determination of paternity in the territory of the Czech Republic, obtaining in connection with the assignment of surrogate care and declaration with focus on Act no. 186/2013 Coll.

The first part of the thesis is focused on definition of basic concept as citizenship, dual citizenship or homelessness. which is important for understanding the whole issue of acquisition of citizenship.

The second part is devoted to the historical excursion of citizenship development in the Czech Republic.

The last part of the thesis is the main part and analyzes and compares the different types of acquisition of citizenship.